

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra středoevropských studií / Seminář romistiky

Bakalářská práce

Martin Pfann

Dvě podoby současného (pro)romského hnutí

Two forms of contemporary pro-romani movement

Praha 2016

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Kubaník

Na tomto místě chci poděkovat Pavlovi Kubaníkovi za pomoc, diskuzi, trpělivost a čas, které mi věnoval při vedení této práce.

Moc děkuji svým přátelům a rodině, a to především svým rodičům Hance a Mirkovi — za veškerou duševní, duchovní, materiální a finanční podporu během celého studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval(a) samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 2. září 2016

.....
Jméno a příjmení

Klíčová slova:

Romové, (pro)romské hnutí, emancipace, kolektivní identita, Roma pride, Mezinárodní den Romů, Ara art, Konexe

Key words:

Roma, pro-romani movement, emancipation, collective identity, Roma Pride, International Romani Day, Ara Art, Konexe

Abstrakt

Tato práce představuje na příkladu dvou organizací a jimi pořádaných akcí část současného (pro)romského hnutí v České republice — jaká témata si hnutí vybírá a jak se snaží své cíle prosadit. Úvodní část se věnuje historickému vývoji (pro)romského hnutí a v druhé části práce autor podrobněji popisuje aktivity organizací Ara Art a Konexe. Závěrečná část práce představuje pomocí členské kategorizační analýzy způsoby, jakými organizace na jimi pořádaných akcích podobného charakteru (Mezinárodní den Romů a Roma Pride) utvářejí romskou kolektivní identitu. Obě události mají dvousměrný charakter, který vychází ze vztahu kategorie „my“ (Romové) s dominantní kategorií „oni“ (majoritní společnost). S tímto vztahem se pořadatelé vyrovnávají tím, že na slavnostních událostech vytvářejí prostor pro posilování kolektivní sounáležitosti a zároveň se zde negativně vymezují vůči stereotypním představám o Romech vytvářených majoritou. Jejich prvotním účelem je tedy destigmatizace vlastní identity.

Abstract

This paper presents on an example of two organizations and events organized by them a contemporary pro-romani movement in the Czech Republic — their topics and their strategies of agency to achieving their aims. The introductory part deals with the historical development of the pro-romani movement and in the second part, the author describes in detail the activities of two organizations Ara Art and Konexe. The final part presents by the using of a categorical analysis of their members forms in which these organizations on their events (International Romani day and Roma Pride) constitute a Roma collective identity. Both events have a two-way character, which is based on the relationship of the category "we" (the Roma) with the dominant category "they" (the majority society). With this relationship, the organizers deal on these events by a strengthening

of collective belonging and at the same time negations of stereotypes about Roma created by the majority. Their primary purpose is therefore a destigmatisation their own identity.

Obsah

Úvod.....	8
1. Vývoj romského hnutí.....	11
1.1. Definice „(pro)romského hnutí“	11
1.2. Historický a mezinárodní kontext.....	13
1.3. (Pro)romské hnutí v prostředí České republiky před rokem '89	16
1.4. (Pro)romské hnutí v prostředí České republiky po roce '89.....	17
2. Metodologie	22
2.1. Průběh výzkumu a sběr dat	23
2.1.1. Sběr dat	23
2.2. Analýza dat	24
3. Aktivistické skupiny a oslavy romství.....	26
3.1. Občanské sdružení Konexe.....	27
3.1.1. Grassroot v Krupce	27
3.1.2. Antifašismus	28
3.1.3. Kritika současných politik integrace	29
3.1.4. Blokády vepřína v Letech u Písku	29
3.1.5. Shrnutí	30
3.1.6. Pochod Roma Pride	32
3.2. Ara Art	35
3.2.1. Umění	35
3.2.2. Roma LGBT	36
3.2.3. Další happeningy	36
3.2.4. Shrnutí	37
3.2.5. Mezinárodní den Romů	38
4. Atributy romství na Mezinárodním dni Romů a Roma Pride.....	41
4.1. Členská kategorizační analýza	43
4.2. „My“ a „vy“	43
4.3. Dominantní kategorizace a odmítnutí stigma	45
4.4. Atributy	46
4.4.1. Romská hrdost	47

4.4.2. Kolektivní paměť	48
4.4.3. Společný jazyk.....	50
4.4.4. Společná vizuální kultura	51
4.4.5. Spolupráce a podpora	52
4.5. Shrnutí.....	53
Závěr	56
Seznam pramenů a literatury	58
Literatura.....	58
Elektronické prameny	60
Rozhovory.....	66
Přílohy.....	66

Úvod

Dvě dekády po sametové revoluci mi na romistice spolužačka z vyššího ročníku řekla: „Tebe zajímá romský hnutí? Ale vždyť žádný už neexistuje.“ Proč měla tento dojem? Mohla svým postřehem myslet neúspěch romských stran ve volbách na začátku 90. let? Představovala si pod pojmem „hnutí“ jen parlamentní politiku nebo naopak jen explicitní projevy protestujících demonstrantů? Možná byl její názor odrazem toho, že s příchodem nového barvoslepeho newspeaku integračních politik slovo „Romové“ začalo tak trochu mizet. Koneckonců sama byla aktivní v neziskové organizaci, která se věnovala pouze romským dětem, ale z jakéhosi důvodu se organizace formálně věnovala „sociálně znevýhodněným“. Nejspíše to byla určitá kombinace dojmů, že politika se dělá jenom v senátu nebo radikálně a že zde existuje mnoho vyloučených ale málo Romů. Možná by ji překvapilo, kdybych jí dnes řekl, že i ji považuji za součást „romského hnutí“.

V době našeho rozhovoru jsem začal po romském hnutí pátrat. Všimnul jsem si, že takových skrytých organizací věnujících se Romům je mnohem více. Určitá rozmlženost pojmenování se ustanovila i ve skrytě rasistických označeních typu „nepřizpůsobivý“, které se objevovaly napříč médii. Tato skrytá nerasistická označení se stala součástí „politicky korektního“ pojmosloví jak běžných občanů nebo politiků, tak právě i velké části hnutí, které budu označovat jako (pro)romské.

Nakonec nebylo složité toto hnutí najít. Ačkoli se mohlo zdát, že emancipační snahy z počátku 90. let postupně během dvou dekád vymizely a nahradila je spíše sociální práce směřovaná k „vyloučeným“, najednou jsem začal potkávat různé romské a proromské aktivisty a aktivistky ve všech koutech republiky. V průběhu dalších pěti let jsem začal potkávat dokonce propojené skupiny lidí, které se aktivně zasazovaly za emancipaci Romů. A nebyli to jen neromští radikálně levicoví aktivisté působící jako podpora Romů při nenávisných protiromských pochodech. Naopak jsem začal čím dál častěji potkávat novou generaci „romského hnutí“. Ať už čerstvě vystudované Romky a Romy vyrůstající v prostředí romských či proromských organizací, jež od mládí předznamenávalo témata, kterými se budou zabývat, nebo Romové a Romky, kteří

aktivně začali bojovat za vlastní emancipaci až po šoku, který utrpěli, když se stali terčem rozhněvaného davu frustrovaných „bílých“.

Dalším z impulsů k výběru tématu byla citelná skepse akademiků vůči romskému hnutí samotnému (pokud mu už někdo přiznával existenci): v českém prostředí je na něj často nahlíženo s nedůvěrou jako na homogenní skupinu, která je obviňována z intelektuálního elitářství a konstruování neexistujícího národa (Kovats 2004, Novák 2004, Pavelčíková 2009). Při vlastním pozorování jsem potkával více aktivistů, skupin nebo neziskových organizací s agendou emancipace Romů, které nebyly personálně propojené, jejich strategie prosazování požadavků ale i požadavky samotné se významně lišily.

V této práci skrze profil dvou organizací a dvou jejich srovnatelných akcí popisují vybrané aspekty současného (pro)romského politického aktivismu - v práci pro jeho různé podoby užívám zastřešující termín (pro)romské hnutí - v kontextu České republiky. Sledované organizace reprezentují paralelní proudy romského hnutí, které kráčí za stejným cílem, jež by se dal pojmenovat emancipací romské menšiny v české společnosti.

Přestože se v práci budu věnovat současnému (pro)romskému hnutí (bližší definice viz první kapitola) v prostředí České republiky, pro vyjasnění širšího kontextu nastíním i vývoj romského hnutí na mezinárodní úrovni. V další kapitole uvedu metodologická východiska pro vlastní výzkum (ne/zúčastněné pozorování, hloubkové rozhovory s organizátory akcí, analýza rozhovorů a jiných textů). Ve třetí a čtvrté kapitole se budu věnovat popisu konkrétních organizací a následující analýze jimi pořádaných událostí - pochodu *Roma Pride*, organizovanému čtvrtým rokem vždy v říjnu a *Mezinárodnímu dni Romů*, spadajícímu každoročně na 8. dubna. Mezinárodní den Romů je organizovaný širokou škálou organizací na různých místech České republiky, v tomto textu se ale zaměřím pouze na slavnostní galavečer připravovaný již druhým rokem skupinou AraArt. *Roma Pride* se oslavoval v ČR na jednom místě, v Praze. Tyto slavnostní akce skupinově-emancipačního rázu jsem si vybral, protože očekávám, že na nich bude výrazně přítomná symbolika, témata a vztahy, díky čemuž budu moci

sledovat, jakým způsobem reprezentují kolektivní identitu, neboli jak představují svůj obraz romství.

Tato práce nemá ambice zjišťovat, jaký politický směr je lepší, nebo ptát se, jestli má (pro)romské hnutí smysl. Touto prací bych rád doložil, že (pro)romské hnutí existuje na případě dvou různých skupin chci ukázat, že toto hnutí je také diferencované. Z hlediska vývoje (pro)romského hnutí v českém prostředí může tato práce alespoň částečně nastínit, v jaké situaci se hnutí dnes nachází. Na analýze dvou akcí mnou vybraných organizací si všímám, jak je zde obraz romského hnutí, Romů a jejich kultury konstruován a prezentován jejich organizátory. Jinými slovy (parafrázuji shrnutí přístupu Svačinové /2014: 152/ k jinému tématu):

Předpokládám, že namísto otázky, kdo je Rom, je smysluplnější ptát se, co to znamená, označí-li někdo někoho v konkrétní situaci za Roma a co se volbou této kategorie snaží v komunikačním aktu evokovat.

1. Vývoj romského hnutí

1.1. Definice „(pro)romského hnutí“

V romistických textech (Krčík 2002; Kašparová 2014, Pečínka 2009) je na (pro)romské hnutí často nahlíženo dle etnického klíče. Takové použití termínu může vést k dojmu, že historie (pro)romského emancipačního hnutí probíhá jen v opozici vůči neromské společnosti, nebo bez její spolupráce. Druhým problémem přístupu zmiňovaných prací je, že představa romského politického hnutí bývá často ochuzována o mimoparlamentní politické hnutí a je redukována jen na zastupitelskou demokracii – volby, romské politické strany, případně na romské politiky v rámci neromských stran.

Martin Koubek ve své práci pracuje s termínem (pro)romské hnutí na základě teorie sociálních hnutí a pojem definuje širěji jako síť formálních a neformálních skupin, organizací a jednotlivců, jež se angažují ve prospěch romské menšiny a jejichž jednání vede k emancipaci¹ a zlepšení postavení této menšiny ve společnosti (Koubek 2013: 31-33). Touto definicí, která dává prostor pro zahrnutí mnohem více aktérů a situací, bych se rád inspiroval v této práci.

Součástí Koubkovy definice také je, že příslušnost k hnutí není postavena na etnicitě, antropologickém typu nebo kulturních rysech. Aktivista/ka (pro)romského hnutí může mít libovolnou etnickou identitu, důležitá je povaha požadavků.² Koubek se redefinicí (pro)romského hnutí a jeho deetnizací zabývá z toho důvodu, že v českém prostředí je tento pojem často chápán spíše jako skupina „etnických Romů“, kteří jsou součástí „romského hnutí“ a proto příslušníkem nemůže být „etnický ne-Rom“. Z tohoto

¹ Emancipací v této práci rozumím výsledek snahy určité sociální skupiny o vymanění se z nerovného postavení ve společnosti, majícího často podobu diskriminace. Bývá spojena s artikulací vlastní identity a usilováním o její veřejné uznání.

² Vycházím z Koubkova terminologického a teoretického ukotvení: „*Subjekt, jehož legitimní součástí je zápas o materiální, diskurzivní a další zdroje v rámci daného politického systému.*“ Tímto subjektem je myšlena v jazyce teorie sociálních hnutí „*trvalá kampaň s kladením požadavků používající opakované performance, které je propagují, založená na organizacích, sítích, tradicích a solidaritě, která udržuje tyto aktivity.*“ A dále: „*Pro tuto práci není důležitá ani etnická příslušnost, antropologický typ, ani jakýkoliv jiný fyziognomický, kulturní, či jiný rys jeho příslušníků, aktérů. Nýbrž povaha jejich požadavků a především to, v jakém zájmu tyto požadavky kladou*“ (Koubek 2013: 32-34).

důvodu také užívám v této práci termínu „(pro)romské hnutí“, neboť termín „romské hnutí“ by mohl implikovat hnutí na bázi etnicity.

Pro mé téma je definování (pro)romského hnutí spíše vyjasněním pole zájmu než snaha o „pojmenování“ výzkumného předmětu – je například možné, že organizace, které zahrnují pod termín (pro)romské hnutí, by se samy takto nepojmenovaly. S tímto termínem budu operovat jako s pracovním. Konkrétně pro kolektivní identitu (pro)romského hnutí je v mém (Koubkem inspirovaném) pojetí důležitější spíše vazba k širšímu projektu zlepšení postavení či emancipaci romské menšiny než vazba k nejasnému a negativně zatíženému označení či termínu (Koubek 2013: 35).

Jako je problematické pojmenování (pro)romského hnutí, tak je problematické pojmenování, nebo spíše klasifikování Romů jako menšiny. To, jestli jsou Romové nebo romské hnutí v rámci celospolečenského diskurzu popisováni jako „etnikum“ nebo „národ“, je totiž podle mého názoru spíše znakem mocenských vztahů než otázkou adekvátní deskripce reality. Hierarchické uspořádání identit popisuje Szaló: *„Výroky jako ‚soužití většinové společnosti s etnickými menšinami‘ znázorňují hierarchickou strukturu vztahů na poli kulturní diverzity. Pole etnokulturních identit je rozděleno na segregované prostory ‚nás‘ (většinové společnosti) a ‚jich‘ (menšin) (...) Jeden ze subjektů soužití je umístěn do privilegovaného postavení, neboť jeho vztah k ostatním je považován za rozhodující“* (Szaló – Hamar 2005: 69). Mocenský aspekt pojmů jako „menšina“, „etnikum“, „národ“ nebo „většinová společnost“ je důvodem, proč se chci jejich užívání vyvarovat, nebo alespoň tuto jejich hierarchickou vlastnost mít na paměti.

Dalším aspektem mnou užívané definice (pro)romského hnutí je, že nezahrnuje pouze zastupitelskou politiku nebo jen romské aktivisty a romské organizace. Jako součást (pro)romského hnutí je třeba vnímat to, co se v dané době snaží ovlivňovat politiku směrem k pozitivnímu vývoji situace romské menšiny. Mohou to tedy být stejně tak etnické politické strany (jakými byly Romská občanská iniciativa (ROI) nebo Hnutí angažovaných Romů (HAR) na začátku 90. let), mezinárodní projekty, které finančně podporovaly romské neziskové organizace v 90. letech (např. PHARE), můžeme

do něj zahrnout i jednotlivce (např. Ondřeje Giňu nebo Čenka Růžičku, kteří se ostře vymezují vůči vepřínu v Letech u Písku na konci 90. let), sdružení Athinganoi pořádající Mezinárodní den Romů, ale i pouliční protesty radikální levice proti neonacistům útočícím na Romy, některé kampaně lidskoprávní organizace Člověk v tísni, aktivistu Jakuba Poláka obhajujícího pozůstalé rasových vražd, romistku Milenu Hübschmannovou podporující romskou literaturu, nebo romistu Jana Červenku vzhledem k jeho práci na standardizaci romštiny.³

Na závěr dodávám, že budu užívat označení „Rom“ a ne „Cikán“ nebo „cikán“. Termín Rom budu používat, protože předmětem této práce je hnutí, pro jehož historii je důležitým aktem veřejná deklarace odmítnutí označení „cikán“ a přijetí označení „Rom“ na Světovém kongresu Romů v roce 1971.

1.2. Historický a mezinárodní kontext

O mezinárodním (pro)romském hnutí a jeho počátcích na přelomu 19. a 20. století píše podrobně Pečínka (2009) nebo Klímová (2002). Různé cikánské asociace, myšlenky autonomního Romanistánu na různých místech světa (Indie, Etiopie) nebo snahy o rovnoprávnost Romů vznikaly od začátku 20. století v mnoha zemích jihovýchodní Evropy (ale i v USA). Tyto snahy Romů (zřejmě inspirované evropským nacionalismem národních států, ve kterých žili) o sdílenou romskou kolektivní identitu jako o nástroj kolektivní emancipace daly základ i celosvětovým romským organizacím a spolkům, které se začaly silně rozvíjet v druhé polovině 20. století.

Pečínka (2009), ze kterého primárně čerpám v následujících odstavcích, se ve své knize věnuje popisu (pro)romského hnutí jak v jednotlivých státech Evropy, tak na mezinárodním poli. Pro kontextualizaci mé práce popíšu jen dvě organizace, International Romani Union (IRU) a Romani national Congress (RNC), které jsou

³ Uspořádání slovníku romštiny, práce na standardizaci jazyka, vznik Muzea romské kultury, podpora romsky píšících autorů a autorek – neboli souhrnně posilování jazyka, umění a kultury utlačované menšiny považují za emancipační akt. Tedy za politickou aktivitu vedoucí k odstranění útlaku a rovnoprávnému postavení romské menšiny ve společnosti.

charakteristické svým transnacionálním zaměřením a je na nich možné ilustrovat různé proudy (pro)romského hnutí.

International Romani Union (IRU) je romskou organizací s nejdelsí historií. Vznikla v roce 1978 z původního Mezinárodního cikánského výboru (IGC), který také organizoval I. Světový kongres Romů v roce 1971, na kterém byla ustanovena romská vlajka a romská hymna. Kongres byl zásadním pro mezinárodní romské hnutí. Účastnili se jej delegáti ze 14 zemí a pozorovatelé z dalších šesti. Hlavním výstupem bylo odmítnutí dosavadního označení Cikáni a přijetí autonyma Romové. Pro československé prostředí byl tento kongres také důležitý, protože se ho účastnili čtyři funkcionáři tehdejšího Svazu Cikánů-Romů (SCR) – československými členy byly sepsány stanovy organizace – a spolupořádal ho jeden ze zakladatelů SCR Ján Cibula, který se stal na II. Kongresu v Ženevě předsedou IRU. V roce 1979 byla IRU přijata do sekce nevládních organizací OSN.

IRU prosazuje pojetí romského neteritoriálního národa, jejími tématy byly (v 70. letech) ustanovení symbolů romského národa (hymna, vlajka). IRU se postupně hlouběji politizovala skrze témata jako odškodňování za holocaust (80. léta), problémy sociální diskriminace a diskriminace ve vzdělávání (Pečínka 2009: 153). Na kongresu IRU v roce 1990 byly tématy např. jazyková standardizace romštiny nebo vydání romské encyklopedie. Od roku 2000 se na svých kongresech věnuje kromě tématu romských transnacionálních pasů spíše vlastním vnitřním sporům o finance nebo kritice autoritářství a transparentnosti organizace. IRU v průběhu 90. let prochází vnitřními spory a na přelomu tisíciletí diskutuje s Romským národním kongresem (RNC) o možném propojení. Toto sloučení se uskuteční, avšak další část IRU s tím nesouhlasí a v čele s Emilem Ščukou pořádá vlastní kongres bez RNC. O pár let později vzniká Evropské fórum Romů a Travellerů (ERTF), kterému posléze předsedá Rudko Kawczynski, předseda RNC. V ERTF má RNC mnohem větší prostor než v rámci IRU.

Romský národní kongres (RNC) je druhou významnou romskou organizací v Evropě. Formoval se v 80. letech a jeho průvodními tématy bylo odškodnění přeživších romského holocaustu a boj proti německé imigrační politice, a to zejména ve smyslu

vyjednávání lepší pozice romských imigrantů z Polska a Jugoslávie. Ústřední postavou RNC je německý romský aktivista Rudko Kawczynski, jehož přístup se podobá přístupu některých organizací za rovnoprávnost Afroameričanů v USA. RNC je o poznání radikálnější než IRU, klade silný důraz na politiku zdola, emancipaci Romů staví na odmítnutí útlaku a poukazuje na anticiganismus zakořeněný v evropských společnostech. (Pečínka 2009: 118). Na přelomu tisíciletí se členem RNC stává také romista Ian Hancock, který přešel z IRU. Dlouhodobě se RNC věnuje stavu lidských práv a podmínkám života romských komunit a uprchlíků.

RNC nepracuje jen se strategií setkávání a lobbingu na poli mezinárodních evropských organizací a sdružování menších romských organizací, jak je tomu v případě IRU. RNC zastává také o poznání radikálnějších strategie, jakými jsou veřejné nátlakové akce, protesty a blokády, kterých se sám Kawczynski účastní (Pečínka 2009: 155-156). Ve svém textu *Politika romských politiků* z roku 1997 prosazuje koncept nacionalismu postavený na silném hnutí občanské neposlušnosti a kritizuje v něm současnou romskou reprezentaci za elitářství, expertní přístup a monopolizaci debaty o Romech, aniž by tato debata měla podporu Romů samotných (Pečínka 2009: 112). U RNC je paradoxní, že přes tvrdou kritiku institucí a korupce, se zároveň od těch samých institucí domáhá reakcí, financí a zastoupení na úřadech (Pečínka 2009: 156).

Pro (pro)romské hnutí v českém prostředí je významnější spíše IRU, neboť čeští romští aktivisté byli s IRU už od počátku zřetelně personálně propojeni a Emil Ščuka byl také na přelomu tisíciletí jejím prezidentem. RNC je v českém prostředí dosud významněji spojený jen s aktivistou Ondřejem Giňou, který pomocí této organizace v roce 1999 vytvořil velkou mezinárodní kampaň za zrušení vepřína na místě bývalého koncentračního tábora v Letech u Písku. „*Nejednalo se o uspořádání jednorázové akce, skupina měla tendence k vytvoření mezinárodní kampaně v rámci RNC, která by probíhala v mnoha evropských zemích a také ve Spojených státech amerických. Kampaň se měla skládat z kulturních akcí, mítinků, protestních petic a zejména pak z bojkotování vepřového masa s upozorněním, že takové maso může být z Letů*“ (Králková 2011: 64).

1.3. (Pro)romské hnutí v prostředí České republiky před rokem '89

Významným mezníkem ve formování (pro)romského hnutí v českém (a slovenském) prostředí byl Svaz Cikánů-Romů (1969 – 1973). Tato státní organizace (byla součástí Národní fronty Československé republiky) posilující nejen romský folklor, hudbu, kulturu, ale i podporující romskou participaci v hospodářské oblasti, byla součástí národních výborů ve městech a vesnicích a v roce 1972 měla 8 500 členů (Lhotka 2009). Jak jsem zmínil, čtyři členové SCR se účastnili prvního Světového romského kongresu v Londýně. Kromě romských představitelů, jakými byli Tomáš Holomek nebo Antonín a Bartoloměj Danielovi, se na provozu svazu podílela historička a etnografka Eva Davidová, za společenskovední a ideově-teoretickou komisi zasedala pozdější zakladatelka oboru romistika Milena Hübschmannová.

Od zrušení SCR v roce 1973 do rozpadu východního bloku v roce 1989 sice státní zřízení nedovolovalo oficiální politické uskupení, které by navazovalo na působení SCR. V té době se romské hnutí formovalo částečně v disidentské podobě (Krčík 2002: 15). V 80. letech vzniklo několik romských kulturních souborů (Romen, Perumos, Khamoro, Rytmus 84), jejichž vystoupení v divadlech a kulturních domech byla příležitostí pro setkávání a diskutování politických představ. Vedle toho také od roku 1986 do roku 1989 probíhala vyjednávání romských aktivistů a představitelů ÚV KSČ: „Závěry z jednání se promítly do usnesení 103. schůze PÚV KSČ z 3. února 1989 ke zprávě o stavu řešení problematiky cikánského obyvatelstva v ČSSR. V usnesení se požaduje zvýšení podílu Romů na řešení jejich problémů a rozvinutí jejich společensko-politické aktivity, užívání označení Rom namísto Cikán, nebo například podpora aktivit Romů směřující ke sdružování ve spolcích,“ popisuje Krčík (2002: 19). Cíle těchto vyjednávání byly zdánlivě (kromě vydání jednoho čísla časopisu pro Romy *Lačo lav* v říjnu 1989) překaženy politickým převratem v listopadu 1989.

Důležité je také coby součást předlistopadového (pro)romského hnutí připomenout dokument Charty 77, který připravil disident Jan Vohryzek. Tento komplexní text nazvaný *O postavení Cikánů-Romů v Československu* z roku 1978 kritizuje tehdejší vládu za silně asimilační přístup a požaduje jeho reformu: „O tom, zdali menšinová

populace splyne s většinou, nebo zdali si svá specifika udrží, zdali zůstane menšinou etnickou, nebo se rozvine v menšinu národnostní, o tom všem nemůže rozhodnout nikdo jiný než ona menšina sama. Jestli tento proces rozhodování proběhne klidně, nebo bouřlivě, a jak dalece bude ovlivněn vědomím kumulovaných křivd, závisí na tom, v jaké míře dokáže většinová společnost této menšině přiznat skupinová práva.” Dokument podepsaný mj. Václavem Havlem a Ladislavem Hejránkem připravil Vohryzek za spolupráce s Milenou Hübschmannovou a také za pomoci sociálních kurátorů Zdeňka Pince a Tomáše Vrby (Vohryzek 1998: 13-15).

1.4. (Pro)romské hnutí v prostředí České republiky po roce '89

Po roce '89 se (pro)romskému hnutí otevřel prostor pro vyjednávání i na úrovni parlamentních stran. Fungování a vývoj romských politických stran na začátku 90. let popisuje Krčík (2002) nebo Pečínka (2009), který do své analýzy zahrnuje i mezinárodní úroveň. Alžběta Králová (2011) popisuje nejen politické strany a mezinárodní romské organizace, ale i události a aktivisty/ky formující romské hnutí od roku 1993 do roku 2000.

Po převratu se otevřel mnohem větší prostor pro emancipační snahy v českém prostředí. Romové byli v roce 1991 uznáni jako národnostní menšina, k čemuž se váže i zvýšená pozornost státu k emancipaci Romů a její následné podpoře. (Pro)romskému hnutí se podařilo prosadit termín „Rom“ do mainstreamové politiky, avšak oproti tomu snahy romských politických stran mobilizovat širší (pro)romské hnutí neuspěly (Vermeersch 2003). Na poli stranické politiky se české (pro)romské hnutí v 90. letech velmi rychle drobí na různé politické proudy a strany. Vermeersch (2003) argumentuje, že rozštěpenost není dána jakousi esencí romského hnutí, není zapříčiněna existencí různých romských subetnických skupin, hierarchií rodů a klanů, které by byly natolik heterogenní, že by romství nemohlo být základem pro širší mobilizaci. Naopak – tato heterogenita romského hnutí je podle Vermeersche důsledkem silného rozvoje hnutí v 90. letech, jež jako proces mobilizace dal prostor rozvíjení protichůdných porozumění romské identitě. Podobný rozpor nacházíme také u nejvýznamnějších organizací na mezinárodním poli (IRU a RNC, viz výše).

Pokud se nechceme spokojit s tvrzením, že Romové jakožto potenciální voliči měli v 90. letech málo vypěstovaný cit pro občanskou aktivitu a proto (pro)romské hnutí jako politický nástroj emancipace na poli politických stran neuspělo, Vermeersch předkládá i jiné vysvětlení. (Pro)romské hnutí podle něj neuspělo na základě sporů tehdejších romských elit o to, jak konceptualizovat romskou identitu, jak tyto konceptualizace prosazovat a jak na jejich základě potenciální členy, Romy, organizovat (Vermeersch 2003: 881). Krčík (2002 :66) to popisuje například na ideovém rozkolu Romské občanské iniciativy a následujícím vzniku dalších romských stran, což vedlo k obecnému neúspěchu ve volbách.

Martin Koubek (2013) skrze analýzu romského tisku od roku 1989 do roku 2007 popisuje, jak se charakter romského hnutí a jeho požadavků proměňoval.

Jak jsem již zmínil, na začátku devadesátých let je podle Koubkovy analýzy vidět v rámci (pro)romského hnutí značný důraz na podporu romské identity, kultury, jazyka, vzdělávání, politické participace (Romové jsou v roce 1991 státem uznáni jako národnostní menšina). To se projevuje například na vzniku Muzea romské kultury (1991), navrhnutím romského slabikáře nebo učebnice dějepisu zástupci romského hnutí (1996), ale také protesty proti nacionalistickým demonstracím a politickým stranám nebo proti různým rasistickým návrhům zákona (Králková 2011). Na Filozofické fakultě Milena Hübschmannová zakládá interdisciplinární, ale primárně filologický obor Romistika. Konají se schůze Romů na mezinárodní úrovni. V roce 2001 poprvé sdružení romských vysokoškoláků Athinganoi pořádá Mezinárodní den Romů. Athinganoi a další organizace (Dženo Ivana Veselého, IQ Roma Servis, Společenství Romů na Moravě Karla Holomka, Romea, Slovo 21) se věnují jak vzdělávání mladé generace Romů (střední škola v Kolíně, romská vysokoškolská stipendia) tak vydávání periodického tisku (*Romano hangos*, *Amaro Gendalos*, *Romano Vod'i*) a dalším médiím. Objevují se první romsky i česky psaná díla romských autorů a autorek (Elena Lacková, Margita Reiznerová, Vlado Oláh, Jan Horváth).

V dalších letech se v prostředí (pro)romského hnutí dle Koubka snižuje chuť politicky participovat. Stejně jako míra politické participace nebo potřeba emancipace na poli

kultury a vzdělávání, tak i forma požadavků se v dalších letech mění. To, jak se ale politika romského hnutí proměňovala, nebylo zapříčiněno jen ztrátou porevolučního nadšení nebo prohrou romských politických stran ve volbách. (Pro)romské hnutí muselo začít reagovat na to, že se v České republice po roce '89 dlouhodobě nezlepšovala situace Romů v různých oblastech života. Kromě všudypřítomného rasismu začala vznikat nová ghetta nejchudších, kterými byli často Romové (viz *Analýza sociálně vyloučených lokalit*, GAC 2006).

(Pro)romské hnutí na tuto špatnou životní situaci mnoha Romů začalo reagovat a tím také začalo měnit svůj charakter. Hnutí se v prvním desetiletí nového tisíciletí podle Koubka nechápe již tolik jako síť vztahů, osobností, kampaní a organizací, která svou vlastní aktivitou a politickou participací dosahuje svých požadavků, jak tomu bylo na začátku 90. let. Spíše samo sebe čím dál více vnímá jako skupinu profesionálních nevládních organizací, které poskytují sociální služby Romům (Koubek 2013: 162-170). Jako jeden z momentů formující tuto proměnu (pro)romského hnutí Koubek udává v úvodu zmíněnou akademickou debatu o tom, kdo má být objektem integračních politik, nebo spíše jak hnutí pojmenovat. Debata probíhá na lehce kolonialistické rovině („jak s nimi naložit“) a nechybí v ní ani zpochybňování důležitosti a smyslu (pro)romského hnutí samotného (Kovats 2004, Novák 2004).

Kolem roku 2012 se začíná v české společnosti znovu otevřeněji projevovat rasismus vůči Romům (anticiganismus), tentokrát v podobě veřejných všelidových protestů. Etnická diskriminace a rasismus jsou zřetelné i v předešlých dekadách.⁴ Rasovou diskriminaci vnímá (pro)romské hnutí dlouhodobě jako jeden z hlavních problémů, i když v roce 2007⁵ tento akcent polevuje. Ale jak se Koubek domnívá, v roce 2012 tento dojem nejspíše velmi zesílil (Koubek 2013: 162). Eskalace etnických konfliktů

⁴ Na začátku 90. let se množí rasové útoky na romskou menšinu (vražda Tibora Danihela v roce 1993, nebo vražda Tibora Berkiho v roce 1995). V roce 1997 je rasová diskriminace romským hnutím považována procentuálně za největší problém (Koubek 2013: 126). Mezi trvalé fyzické útoky a verbální útoky i z řad politiků spadají i jednorázové bizarní diskriminační pokusy jako například v roce 1998 výstavba zdi v Matiční ulici v Ústí nad Labem. V roce 2007 se k tomu přidává kauza vsetínského starosty Jiřího Čunka a vystěhování vsetínských Romů, nebo rasistické výroky senátorky a starostky městské části Ostravy Mariánské Hory Liany Janáčkové.

⁵ Koubek svou analýzu dělí na čtyři časové řezy, přičemž rok 2007 je posledním rokem, kdy analýzu provádí.

v severočeských městech, vyostřené situace při proti-romských pochodech, rozvášněné davy „slušných Čechů“ před domy Romů se v letech 2012 a 2013 objevovaly téměř každý víkend (pokud vyšlo počasí). Tyto pochody začaly tzv. bitvou o Janov v roce 2008, kde při pochodu Autonomních nacionalistů na litvínovské sídliště Janov, obývané převážně Romy, došlo na kruhovém objezdu u sídliště ke střetu neonacistů s policií.⁶ Tato událost je významná tím, že se k ultra-pravicovým demonstrantům přidal velký počet místních obyvatel. V následujících letech (nejvíce v letech 2012-13) se podobné pochody a protesty odehrávaly v mnoha dalších městech. (Most, Duchcov, Krupka, Rumburk, Nový Bydžov, Ostrava, České Budějovice, Přerov). Tyto akce byly někdy iniciované místními občany, někdy radikály, avšak vždy se jich účastnily všechny strany za asistence policie. Při většině těchto případů přijížděli místní Romy podpořit anarchisté, antifašisté i Romové z jiných měst a obcí.⁷

Vedle potírání anticiganismu je důležitým tématem (pro)romského hnutí od počátku 90. let také požadavek zbourání vepřína v Letech u Písku, který stojí na místě bývalého koncentračního tábora pro Romy z roku 1942⁸. Vepřín byl státem postaven v sedmdesátých letech a po státním převratu v roce 1989 se začaly ozývat kritické hlasy ze strany (pro)romského hnutí, aby byl vepřín přesunut (Pařízková 2008). V roce 1998 Čeněk Růžička (potomek přeživších holocaustu) založil Výbor pro odškodnění romského holocaustu a dodnes usiluje o přesunutí vepřína. Od roku 1989 sice byly podniknuty ze strany vlády České republiky různé kroky, jak romský holocaust uctít (postavení pomníku v Letech poblíž vepřína, pomník v Mirovicích, v tuto chvíli dokončovaná stavba památníku v Hodoníně u Kunštátu) ale nikdo z (pro)romského hnutí je nepovažuje za dostatečné. Pro odkrývání historie romského holocaustu sehrál významnou roli historik Ctibor Nečas, ale také aktivista Paul Polansky, který se věnoval čistě Letům u Písku od 90. let. I přes nevědecký charakter jeho historických

⁶ *Kruh: portrét demonstrace*, režie Tereza Reichová;

<https://www.youtube.com/watch?v=j06pjsPA5No>.

⁷ K vybraným incidentům (Krupka, Nový Bydžov) blíže např.

http://zpravy.idnes.cz/extremiste-odjeli-z-krupky-napadli-je-romove-i-anarchiste-p32-/domaci.aspx?c=A090425_143935_domaci_js;

[;http://denikreferendum.cz/clanek/9995-v-krupce-se-opet-za-asistence-policie-naparovali-neonaciste](http://denikreferendum.cz/clanek/9995-v-krupce-se-opet-za-asistence-policie-naparovali-neonaciste)

[;http://www.antifa.cz/content/1232011-novy-bydzov-blokada-neonacistickeho-pochodu.](http://www.antifa.cz/content/1232011-novy-bydzov-blokada-neonacistickeho-pochodu)

⁸ Tábor byl otevřen v roce 1940 jako „kárné pracovní tábory“. V roce 1942 se v souvislosti s nařízením o „cikánském zlořádu se přejmenovali na „cikánský tábor“ (Pařízková 2008:99).

publikací kritizovaných za manipulaci a přibarvování sehrál Polansky velkou roli v nátlaku na českou společnost, kterou se snažil přimět k uznání viny za romský holocaust (blíže viz Horváthová 2015).

2. Metodologie

Úvodním historickým exkurzem jsem se snažil zachytit heterogenitu (pro)romského hnutí. Koubkova pečlivá analýza interpretačních rámců zaznamenává vývoj různých strategií a přístupů hnutí přesvědčivě. (Pro)romské hnutí je sítí aktérů, kteří mají sice stejný cíl, ale každý k němu volí jinou cestu skrze akcentování různých témat, různých požadavků.

Na následujících stranách bych se rád podíval detailněji na dvě podoby současného (pro)romského hnutí na území České republiky. Protože se v prostředí (pro)romského hnutí sám pohybuji⁹, dlouhodobě jsem si všímal, že zde existují paralelně vedle sebe různé přístupy a organizace. Na území Prahy se to v poslední době projevovalo nejlépe právě na oslavě Mezinárodního dne Romů (MDR) pořádaného skupinou Ara Art a pochodem Roma Pride pořádaným sdružením Konexe. Tento obraz dvou odlišných proudů (pro)romského hnutí je zesílený stejnou geografickou polohou, časovým rozvrstvením a translokálním charakterem akcí (obě akce probíhají v Praze půl roku po sobě, účastníci ale přijíždějí z celé republiky). Dalo by se očekávat, že je mohou pořádat ti samí lidé, avšak dle mého pozorování nejsou pořádající organizace personálně propojeny téměř vůbec, ba spíše je patrné vzájemné vymezování se daných organizací.

Nemám ambici předložit zde komplexní obraz současného (pro)romského hnutí a vnějšího kontextu, jak ho popisuje Koubek. Pomocí popisu dvou organizací a jimi pořádaných akcí, kterými se prezentují, se pokusím trochu rozšířit povědomí o tom, jaká témata si současná generace (pro)romského hnutí vybírá. Další z částí mé práce pak bude věnována analýze toho, jakým způsobem tyto organizace kolektivní identitu Romů vyjadřují skrze některé své aktivity.

⁹ Přímo při studiu romistiky jsem mohl poznat některé aktivisty a aktivistky ze skupiny Ara Art, a to jak ve škole, tak na občasných kulturních a společenských akcích. Skrze svou občasnou účast na antifašistických demonstracích jsem se pak poznal i s lidmi kolem Konexe, kdy jsem jim při některých akcích vypomáhal s organizací.

2.1. Průběh výzkumu a sběr dat

Při plánování výzkumu bylo původním záměrem nashromáždit několik sad rozhovorů, které měly být vedeny s organizátory akcí. Ústřední otázkou mělo být, co chtějí takovou oslavou dne Romů předat za informaci a jaká mají očekávání a motivace k pořádání oslav. Rozhovory měly být zaměřeny také na další účastníky těchto akcí, od kterých jsem chtěl zjistit, jak na ně celková akce působí. Představoval jsem si, že nashromáždím různé názory a představy o obou akcích z různých perspektiv.

Původně jsem tedy chtěl pracovat s otázkou, jak (ne)korespondují představy organizátorů akce s dojmy jejich účastníků na oslavě dne Romů organizace Ara Art. Následně jsem tuto otázku rozšířil o komparaci sady různých pohledů na dvě takové akce, jak zmíněný Mezinárodní den Romů (MDR), tak pochod Roma Pride. Při zpracovávání dat jsem ale otázku zpětně zužoval z obavy nereprezentativnosti vzorku. I přes to, že jsem již sesbíral několik rozhovorů s účastníky, zaměřil jsem se později na to, jak organizátoři na akcích prezentují kolektivní identitu Romů, nebo, jinak řečeno, jak na nich konstruují obraz romství.

2.1.1. Sběr dat

K výzkumu jsem užíval více výzkumných technik i více druhů dat. Rozhovory jsem začal připravovat a provádět během příprav akcí, které jsem sledoval a vedl si o tom záznamy. Skrze rozhovory a setkávání jsem se částečně (u MDR) dostal k fyzickým přípravám akce na místě. V roce 2015 jsem se ozval organizátorům akce a pomáhal jim při její propagaci. Kromě vylepování plakátů jsem oslovil hudební účinkující se třemi otázkami (1. Co pro vás znamená Mezinárodní den Romů? 2. Co pro vás znamená být Romem? 3. Co byste popřáli Romům k jejich svátku?). Jejich odpovědi s fotografií byly sdíleny na facebooku jako propagace akce.

Na samotné oslavě Mezinárodního dne Romů jsem měl roli hostesky a nosiče. U vstupu do sálu, ve kterém byla téměř veškerá místa rezervovaná na jméno, jsem uváděl příchozí k jejich místům. Tato role měla vysoký observační potenciál. Kromě zážitku

s jedním z vážených hostů, kterého jsem musel umírňovat, aby přijal své místo až v osmé řadě a ne v první, jsem se také dostal do backstage, kde jsem se mohl lépe seznámit s organizátory u společného jídla. Přes rok jsem se snažil udržovat s Ara Art kontakt, avšak z časových důvodů jsem se účastnil dne Romů 2016 jen jako host, čímž se mi ale podařilo sledovat akci zase z jiného úhlu - nezbylo na mne místo k sezení a musel jsem téměř celý galavečer stát vedle prázdné židle, na kterou mne nechtěli pustit pro případ, že by se host objevil (v polovině programu jsem se posadil i přes protest sousedů, tzv. na hulváta).

Roma Pride jsem v roli výzkumníka navštívil jen jednou, v roce 2015, kde jsem jen jako účastník pořizoval rozhovory s dalšími účastníky a pořídil nahrávku debaty. Nakonec jsem i tam dostal úkol - partě chlapců z Krupky jsem byl přidělen jako doprovod na vlak a mohl jsem tak zaznamenat jejich dojmy z akce. Avšak mé setkávání se skupinou Konexe (tedy s organizátory Roma Pride) probíhalo už několik let před pochodem Roma Pride v r. 2015, setkávali jsme se jako antifašističtí demonstranti při již zmíněných pouličních protestech.

Jako další techniku výzkumu jsem užil rešerši médií. A to jak k historii dní Romů, tak zejména k popisu aktivit, které skupiny organizovaly, nebo se jich účastnily. Vycházel jsem primárně ze zpravodajských webů o Romech (Romea.cz a Romove.radio.cz), u kterých jsem očekával, že o aktivitách zmíněných organizací budou referovat nejčastěji.

2.2. Analýza dat

Pro popis organizací se budu inspirovat teorií sociálních hnutí dle Ondřeje Císaře (2011), který se zabývá současným (mimoparlamentním) politickým aktivismem v České republice a rozděluje ho na tři základní typy - starý (odbory), nový (enviromentální a lidsko-právní organizace) a radikální aktivismus. Obě vybrané organizace spadají nejvíce do druhého typu nového aktivismu, který je charakteristický

svými postmaterialistickými požadavky a transakční podobou¹⁰. Císařovu typologii použiji jako podklad pro přehlednější popis a zvýraznění rozdílů organizací.

V druhé části analýzy se pokusím zachytit rysy (atributy), které jsou charakteristické pro obraz romství (neboli romskou kolektivní identitu) představovaný na MDR a Roma Pride. Budu se inspirovat pojetím sociální kategorizace a sociálních identit a Členskou kategorizační analýzou (Membership categorization analysis - MCA). MCA je metodologický postup pro zkoumání výpovědí, v nichž dochází k vymezování členů jedné sociální skupiny vůči druhým. Klíčovým pojmem MCA jsou pak členské kategorie – členové o sobě a o ostatních mluví jako členové nějak vymezených skupin, přičemž s tímto vymezením spojují určitá očekávání o charakteristikách takto kategorizovaných osob (Svačinová 2014). Díky této metodě, kterou podrobněji představím v úvodu čtvrté kapitoly, skrze výpovědi pořadatelů akcí analyzuji kategorie a jejich atributy – vlastnosti či charakteristiky situačně doplňující tyto kategorie na zmíněných událostech.

¹⁰ Politická síla organizace nemusí spočívat jen ve schopnosti mobilizovat jednotlivce, ale také ve schopnosti navazovat vztahy s jinými organizacemi a vstupovat do interakcí s jinými politickými aktéry. Taková schopnost je nazývána transakční kapacitou (Císař 2011: 157).

3. Aktivistické skupiny a oslavy romství

V této kapitole se budu věnovat dvěma organizacím, které jsou současně aktivní na poli (pro)romského hnutí a které opakovaně organizují dvě „oslavy romství“. Skrze detailnější popis aktivit obou skupin narýsuji určité tematické rámce, které skupiny akcentují a inspirovaný Císařovou typologií (2011) představím komplexnější profil organizací a poté představím vývoj jimi organizovaných událostí.

Organizace Konexe a Ara Art jsem si vybral z několika důvodů. Jednak tyto skupiny opakovaně organizují akce tematizující emancipaci Romů (MDR, pochod Roma Pride) a snaží se vybudovat tradici těchto akcí (opakovat je každoročně ve stejném datu), což je v prostředí ČR výjimečné. Dále jsem tyto skupiny vybral, protože jak u organizace Ara Art, tak u Konexe sleduji v rámci (pro)romského hnutí určitý nový (provokativní) přístup, buď v akcentaci nových témat (homosexualita u Romů, „grassroot“ přístup, antifašismus), nebo ve způsobu jednání (protest, demonstrace, happening). Dalším důvodem je translokální přesah zmíněných akcí. Ara Art nepořádá MDR pro lidi z místa, kde se oslava odehrává, ale přímým přenosem do televize míří na o nejširší spektrum diváků. Konexe pochází personálně částečně ze severu Čech, částečně z Prahy. Roma Pride organizuje v Praze, očekává ale, že se jej zúčastní lidé z celé republiky. Neméně podstatným důvodem výběru jsou také mé vlastní osobní vazby na obě skupiny.

Mezinárodní den Romů a Roma Pride coby jedny z akcí zmíněných organizací jsem vybral pro význačnost těchto akcí a také z důvodů jejich opakovatelnosti a tradice, které tyto dny postupně etabloují u širší společnosti. V rámci prostředí České republiky se objevuje více akcí podobného formátu, které se stávají tradičními (Den připomenutí romského holocaustu, festival Khamoro, Roma Big Top, předávání cen Roma spirit, Miss Roma), ale u dvou vybraných je na první pohled jasný velký důraz na posilování kolektivní identity jak skrze kulturní program, tak skrze sociálně kritický charakter akce (připomenutí nerovných práv romské menšiny, nedostatečné uznání romského holocaustu většinovou společností).

3.1. Občanské sdružení Konexe

Občanské sdružení Konexe vzniklo v roce 2012 v severočeské Krupce, kde se od roku 2009 v reakci na veřejné neonacistické akce a mítinky zaktivizovali místní Romové a za pomoci radikálně levicových aktivistů uspořádali několik blokád a demonstrací, které zabránily konání neonacistických akcí ve městě

„Naši sousedskou komunitu Romů v Krupce spojily a aktivizovaly opakované pochody neonacistů před naše domy, naučili jsme se společně bojovat za naše zájmy,“ vysvětluje jeden ze zakládajících členů nové organizace, Jozef Miker z Krupky u Ústí nad Labem, kam směřovalo už devět nenávistných demonstrací neonacistických skupin. „Konexi jsme s přáteli založili, abychom naše aktivity propojili a mohli koordinovat s dalšími Romy i Neromy, kteří hledají cestu ze současné špatné situace, a také chceme, aby se už konečně přestalo o Romech jednat v duchu o nás bez nás, jako doposud.“¹¹

3.1.1. Grassroot v Krupce

Na grassrootový princip¹² Konexe nejspíš odkazuje s ohledem na prostředí severočeské Krupky, odkud pochází jeden ze členů Jozef Miker. Miker se v Krupce nevěnuje jen antifašistickým demonstracím, v rámci Konexe uspořádal v roce 2012 demonstraci kvůli protiromské vyhlášce. Vyhláška byla následně zrušena na základě Mikerovy dohody s vedením města, které přistoupilo na některé z požadavků (výstavba nových laviček aj.).¹³ Dále se Miker dlouhodobě věnuje mládeži v Krupce. Z této činnosti vyšla rapová crew De la negra. Miker s nimi objíždí koncerty a pomáhá jim s psaním některých textů. Napsal také jednu z předmluv ke knize *Tábor smrti Lety* od Paula Polanského (Polansky 2014: 3-4).

¹¹ <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/tiskove-zpravy/konexe-bude-usilovat-o-aktivizaci-romskych-komunit-a-zasazovat-se-pri-obrane-jejich-prav>.

¹² „Grassrootová organizace – malá organizace s nízkou mírou byrokracie, reaguje na potřeby komunit, členové komunit skrze ni pomáhají svým komunitám a tím i sami sobě.“ - <http://denikreferendum.cz/clanek/18036-prohlaseni-federace-grassrootovych-organizaci>

¹³ <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/krupka-demonstrace-proti-vyhlasce-nebude-mesto-umisti-na-sidliste-lavicky-a-detske-hriste>.

3.1.2. Antifašismus

Grassrootovou aktivitou by se daly nazvat i celorepublikové výjezdy k anticiganistickým demonstracím. Konexe spolu s dalšími skupinami v těchto situacích hrála úlohu akutní podpory a aktivizace Romů při potenciálních útocích a nenávistných demonstracích ze strany neonacistů i širší anticiganisticky naladěné veřejnosti v severočeských městech. Jedna z prvních samostatných akcí Konexe se váže k pochodu Dělnické strany sociální spravedlnosti (dále DSSS) k romským ubytovnám v Ústí nad Labem v roce 2012. Konexe spolu s Iniciativou Nenávist není řešení oznámily, že na místě podpoří romské rodiny: „*Plánujeme být přímo na ubytovnách společně s oběťmi nenávistného pochodu a podpořit je v nejtěžších okamžicích, kdy rasisté budou skandovat protiromská hesla před jejich domovy.*“¹⁴

V dalších letech se Konexe angažovala v pomoci Romům při protiromských pochodech v mnoha dalších městech (Duchcov, České Budějovice, Příbram, Ostrava, Ústí nad Labem, Děčín, Karlovy Vary).¹⁵ V září 2014 se Konexe podílela na přímé akci zbourání nově postavené zdi v Košicích mezi sídlištěm Luník 9 a Košicemi, kterou lidé z Konexe nazývají „segregační zeď“.¹⁶ Tento akt silně rezonuje v médiích a jako významný je hodnocen i Miroslavem Brožem, jedním z nejaktivnějších členů Konexe.¹⁷ Kromě medializace životní situace Romů v Košicích byla tato akce ale také kritizována za přístup „o nás bez nás“, kdy aktivisté vstoupili mezi Romy v Košicích, pod tlakem s nimi diskutovali zbourání zdi a bez ohledu na jejich názor ji zbourali.

¹⁴ <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/iniciativy-nenavist-neni-reseni-a-konexe-podpori-ustecke-romy-proti-extremistum>.

¹⁵ <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/tiskove-zpravy/konexe-kam-az-muze-zajit-serie-protiromskych-pochodu-na-severu-cech>;
<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/v-ceskych-budejovicich-krome-protiromskeho-shromazdeni-probehne-i-cikhatar-het-z-bahna-ven-ii>;
<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/po-zimni-prestavce-vyrazaji-neonaciste-opet-do-ulic-sejdou-se-v-pribrami-karlovych-varech-a-ostrave>; <http://www.romea.cz/cz/kalendar-akci/neonaciste-se-na-1-maje-sejdou-v-usti-nad-labem-iniciativy-chceji-chranit-obyvatele-ghett>;
<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/on-line-v-decine-je-protiromska-demonstrace-porada-ji-podvodnik-kohout> ; <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/on-line-v-ostrave-dnes-budou-demonstrovat-romove-proti-rasismu-neonaciste-chystaji-protiakci>.

¹⁶ <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/zahranicni/sit-ergo-se-distancuje-od-boreni-zdi-na-slovensku>;
<http://www.romea.cz/cz/publicistika/komentare/renata-berkyova-ke-zbourane-zdi-na-slovensku-jake-principy-ctime>; <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/zahranicni/kosice-aktiviste-zbourali-segregacni-zed-na-luniku-viii-bez-ohledu-na-nazor-romu>.

¹⁷ Soukromý rozhovor s Miroslavem Brožem, srpen 2016.

V prosinci 2014 Konexe dále organizovala demonstraci proti rasismu v Ostravě spolu s místními Romy.

3.1.3. Kritika současných politik integrace

Kromě antifašismu se Konexe ke konci roku 2012 angažovala v pomoci romské rodině v Ústí nad Labem, která byla vystěhována do tělocvičny a následně do ubytovny ze zchátralého domu, ve kterém rodina původně bydlela. Konexe kritizovala magistrát,¹⁸ úřady, byznys s ubytovny¹⁹ i integrační politiku Člověka v tísní.²⁰ Dále s radikálně levicovou iniciativou Bydlení pro všechny Konexe okupovala několik dní soukromou ubytovnu (kam byla romská rodina vystěhována) na protest vůči městu, jehož úředníci rodinu vystěhovali do soukromé ubytovny. Konexe namísto toho požadovala sehnání obecního bytu.²¹ To úzce souvisí s jednou z dalších aktivit spojených s Konexí a tím je Brožova kritika současných integračních politik. Navazuje tak na spor o pojmenování Romů jako klientů sociální práce (srov. Moravec 2006), který ovlivnila i výše zmíněná akademická debata. Miroslav Brož dlouhodobě kritizuje neziskové a vládní organizace (Člověk v tísní, Agentura pro sociální začleňování) poskytující sociální práci Romům. Tyto organizace, jež představují současný dominantní diskurz integračních politik, Brož kritizuje za expertství, paternalismus²² a za „colour-blindness“ přístup.²³

3.1.4. Blokády vepřína v Letech u Písku

¹⁸ <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/predlice-lide-vystehovani-z-nebezpecneho-domu-skoncili-v-telocvicne-ubytovna-je-nevyhovujici>.

¹⁹ <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/reportaz-z-usti-jak-se-zachazi-s-nejchudsimi-vrazi-se-na-ubytovnu-at-plati-jeste-vic>.

²⁰ <http://denikreferendum.cz/clanek/14289-otevreny-dopis-organizaci-clovek-v-tisni-k-situaci-v-predlickem-ghettu>.

²¹ Shrnující reportáž zde: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/sasa-uhlova-budeme-cihat-ve-tme>.

²² „Projevem paternalismu je především zcela nulové zapojení příslušníků a zástupců chudých romských komunit do plánování a realizace takzvané politiky sociální integrace a do designování jejích nástrojů.“ <http://denikreferendum.cz/clanek/14289-otevreny-dopis-organizaci-clovek-v-tisni-k-situaci-v-predlickem-ghettu>.

²³ „Colour-blind“ přístup staví na tom, že k lidem by mělo být přístupováno stejně bez ohledu na jejich barvu kůže a kulturní zázemí. Tento přístup v praxi užívaný například na pracovišti (nebo v sociální práci), staví na univerzální rovnosti jedinců, kteří jsou pak hodnoceni podle individuálních dosažených výkonů. Ignorování barvy kůže a sociokulturního zázemí je kritiky tohoto přístupu považováno za formu rasismu, protože například Romové často podléhají od narození rasové diskriminaci a znevýhodňování, se kterým „bílý“ člověk nemusí mít zkušenost.

[http://en.wikipedia.org/wiki/Color_blindness_\(race\)_in_the_United_States](http://en.wikipedia.org/wiki/Color_blindness_(race)_in_the_United_States).

Významným tématem organizace je existence vepřína v Letech u Písku. Od roku 2013 se Konexe soustavně věnuje kritice státu a české společnosti za setrvávající existenci vepřína v Letech u Písku. Tím navázali na dvě dekády trvající požadavek (pro)romského hnutí o jeho zbourání nebo přesunutí. Na tento problém reagují kromě otevřených výzev²⁴ a petic také novou formou protestu a to symbolickou blokadou hlavní brány vepřína, u které v roce 2014 několik dní stanovali, avšak fyzicky bránu blokovali vždy jen pár hodin,²⁵ což mohlo být způsobeno velmi nízkou účastí demonstrantů. Pro toto téma se Konexím podařilo přitáhnout pozornost zahraničních médií a organizací. Roku 2015 tak podepsalo 73 europoslanců a mnoho dalších vlivných osobností výzvu s opakovaným požadavkem na zbourání vepřína.²⁶

Všechna tato témata se promítají na dnech Romů - na pochodu Roma Pride, který pořádají od roku 2012, a v rámci Mezinárodního dne Romů, jehož oslav se rovněž vlastními akcemi Konexe zúčastňuje. V roce 2014 proběhl v režii Konexe na MDR kulturní program, ale také symbolická pieta „za všechny ty, kteří zemřeli násilnou smrtí během genocidy, nebo jako oběti diskriminace a násilí z nenávisti.“²⁷ Na MDR roku 2015 se Konexe zúčastnila mezinárodní diskuze o pravicovém populismu v Ústí nad Labem.²⁸

3.1.5. Shrnutí

Hlavní témata občanského sdružení Konexe se pokusím na základě uvedeného shrnout do následujících bodů:

- podpora Romů v krizových situacích při hrozbě rasově motivovaného násilí;
- občanská aktivizace Romů na grassrootovém principu;
- kritika paternalismu politiky sociální integrace;
- kritika české vlády za nedůstojné uctění památky romského holocaustu;

²⁴ <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/miroslav-broz-kazde-ceske-romske-gheto-ma-kamerovy-system-ale-zadne-z-nich-nema-detske-hriste>.

²⁵ <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/aktiviste-blokuji-veprin-v-letech-kde-staval-tabor-pro-romy-na-miste-je-policie>.

²⁶ <http://www.romea.cz/cz/kalendar-akci/temata-roma-pride-2015-odstrante-prasecak-v-letech-a-romove-vitaji-uprchliky>.

²⁷ <https://www.facebook.com/events/1482459235316098/>.

²⁸ <http://www.romea.cz/cz/kalendar-akci/mezinarodni-den-romu-2015-prehled-oslav>.

- antirasismus - kritika rasové diskriminace jako příčiny nerovného postavení Romů ve společnosti.

Organizačně a personálně navazuje Konexe na širší iniciativu Nenávist není řešení (INNŘ), v jejíž agendě byla akutní podpora Romů při potenciálních útocích a nenávistných demonstracích ze strany neonacistů i širší anticiganisticky naladěné veřejnosti v severočeských městech. Dále byla Konexe v rámci tohoto tématu součástí platformy Blokujeme!²⁹ nebo spolupracovala se Stranou rovných příležitostí. Výraznými tvářemi jsou zmíněný Jozef Miker, Miroslav Brož, ale také Ivana Čonková, nebo František Lacko. Jádrem organizačního týmu tvoří přibližně pět lidí, avšak pro Konexe je charakteristická široká základna členů a dobrovolníků z různých měst po ČR, se kterými navázali kontakty při výjezdech na demonstrace anticiganistů. Zda tyto členové vytvářejí nějakou vlastní aktivitu mimo účast na anticiganistických akcích organizovaných jádrem, není jasné. Mezinárodně je Konexe součástí sítě EGAM, která zastřešuje antirasistické a grassrootové neziskové organizace. Odtud také vzešla iniciativa s mezinárodním dnem Roma Pride. Kromě grantové finanční podpory, kterou získali dvakrát (OSF, ERGO) je Konexe finančně podporována individuálními dary. Od finanční situace se odvíjí i rozměr některých aktivit. Například poslední rok pochodu Roma Pride byl dle Miroslava Brože tak málo navštívený, protože na něj Konexe nedostala grant, jako v minulých letech, a nemohly tak pořídit jízdenky Romům ze severu Čech, se kterými má Konexe bližší vazby. Zmiňovaná nejasnost počtu členů ilustruje obecnou rozmlženost informací, které je možné o organizaci a rozsahu jejích aktivit získat.³⁰

V kontextu českého (pro)romského hnutí Konexe vznikla na základě nové vlny anticiganistických demonstrací. Se svými radikálnějšími typy protestu (blokády, demonstrace) pak spojení nachází spíše mezi radikální levicí³¹, jejíž agenda se z antifašismu částečně rozšířila teprve v posledních letech na aktivity proti

²⁹ <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/vitkov-se-pripravuje-na-shromazdeni-neonacistu-naplanovane-jsou-i-akce-jejich-odpurcu>.

³⁰ Rozmlženost informací může být způsobena tím, že těžiště vlastní sebe prezentace Konexe užívá facebook, kde nejsou souhrnné informace pohromadě, jako spíše aktuální výzvy, které během pár dní zase zapadnou.

³¹ http://zpravy.idnes.cz/ubytovna-v-krasnem-brezne-v-usti-nad-labem-fia-/domaci.aspx?c=A130204_1885196_usti-zpravy_alh.

anticiganismu.³² Od toho se také odvíjí mnohem větší akcent na strukturální diskriminaci Romů a zároveň poukazování na to, že aktuální mechanismy sociální integrace (vládní programy a neziskové organizace) selhávají a z pozice grassrootové organizace na ně útočí pro jejich neoliberální praxi a paternalismus. Paradoxní je, že samotná organizace byla několikrát za paternalismus kritizována také, jako v případě bourání zdi v Košicích, nebo v některých případech blokad anticiganistů.

Obecně kritika a požadavky Konexe směřují spíše ven, vůči „nim“ - majoritní části společnosti, což se promítá také ve snaze o přiznání kolektivní viny české společnosti za holocaust českých Romů nebo v kritice majority za rasismus.

Konexe zpočátku efektivně využívala transakční kapacity (tedy schopnosti navazovat kontakt s jinými subjekty), která vznikla po celé ČR díky anticiganistickým pochodům, a dokázala tak velmi rychle reagovat na kritické situace a zmobilizovat dostatečný počet lidí, jako v případě obsazení ubytovny v Ústí nad Labem nebo v případě dalších anticiganistických demonstrací. Jak je ale dále vidět na blokadách veprřina nebo Roma Pride pořádané v posledním roce, mobilizačního potenciálu a dosahu politických příležitostí ubývá. Může to být způsobeno nižším počtem anticiganistických demonstrací (kdy se xenofobní nálady v posledních dvou letech zacílily na ekonomické a politické imigranty) a tím i opadnutím zájmu dalších aktivistů. Zmíněné opadnutí zájmu bývá ale z opačné perspektivy připisováno organizační neschopnosti Konexí využívat své transakční kapacity a mobilizačního potenciálu. Sám Brož pak tento nezájem české společnosti o aktivity Konexe připisuje také tomu, že za tvrdou kritiku současné integrační praxe a rasismu jsou Konexe také v rámci českého (pro)romského hnutí značně neoblíbená. K tomu Brož dodává, že oproti tomu jsou velmi oblíbeni v zahraničí.³³

3.1.6. Pochod Roma Pride

Pochod Roma Pride, který v další kapitole podrobím hlubší analýze, je celoevropsky koordinován sítí EGAM (European Grassroot Antiracist Movement – Evropské antirasistické hnutí iniciované zdola). Poprvé byl uspořádán v roce 2011 ve 20 zemích

³² <http://www.antifa.cz/content/cikani-do-plynu-argumenty-proti-anticiganismu>.

³³ Soukromý rozhovor s Miroslavem Brožem, srpen 2016.

Evropy. Vznik Roma Pride je přirovnáván ke vzniku Gay Pride v 70. letech, která vznikla v reakci na homofobní nálady ve společnosti. Stejně jako Gay Pride má Roma Pride na jednu stranu charakter oslavy Romů, romské kultury a romské hrdosti, a zároveň pochodem poukazuje na strukturální nerovnost romské menšiny ve většinové společnosti. Ve svých každoročních projevech ředitel EGAMu Benjamin Abtan upozorňuje na dlouhodobou rasovou diskriminaci Romů, deportace, rasově motivované násilí po celé Evropě,³⁴ volá po rovnosti, osobní emancipaci bez ztráty romské identity a kultury,³⁵ nebo připomíná holocaust Romů. Pod tyto výzvy se každoročně podepisují organizace ze zhruba 25 zemí. V ČR to byl prvním rokem Český helsinský výbor a Romea, následující roky se přidala Konexe. U svátku romské hrdosti je z jeho krátké tradice těžké shrnout nějaký vývoj. Mezinárodně proběhl zatím pětkrát, v ČR čtyřikrát.

Těžištěm dne je pochod ulicemi s hesly na transparentech a vlajkách. Akce je na ulici a zdarma, vládne zde civilní atmosféra („*můžete přijít klidně i v teplákách, protože chudoba na cti netratí!*)³⁶. Pochody probíhají v centru Prahy, v roce 2015 začal pochod na Smíchově, v jedné z městských částí, kde žije více Romů. Tyto aspekty přináší vysokou míru nízkoprahovosti, což odpovídá grassrootovému principu organizace. První tři ročníky se pochodu účastnilo 200-700 lidí. Z každoročního výběru témat rámuje celou akci a k tomu přidružených témat panelových diskuzí je zřetelná výzva směrem k široké veřejnosti, aby si začala více všimnout zhoršujících se životních podmínek mnoha Romů, kteří kvůli rasové diskriminaci žijí pod hranicí chudoby a na okraji společnosti. Poprvé to bylo téma „lichvářských“ ubytoven a jejich obětí.³⁷ Dalším rokem byla ústředním tématem samotná „romská hrdost“, snaha povzbudit Romy, aby „zvedli hlavu“, měli více sebevědomí a sebedůvěry.³⁸ Téma se pak odráželo

³⁴ <http://www.egam.eu/appeal-a-une-pride-europeenne-pour-les-roms-le-1er-octobre/>.

³⁵ <http://www.egam.eu/for-the-dignity-of-roma-people-in-europe-roma-pride/>.

³⁶ Tak to okomentoval dle Ivanky Čonkové Jozef Miker, člen Konexe; <http://denikreferendum.cz/clanek/18815-roma-pride-2014>.

³⁷ Tímto Roma Pride reagovala na situaci několika romských rodin žijících v ostravské čtvrti Přednádraží, odkud měly být vystěhovány z důvodu havarijního stavu domů, ve kterých žili. Na místě promluvila iniciativa SOS Přednádraží; <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/roma-pride-2012-kdo-neskace-neni-rom-znelo-centrem-prahy>.

³⁸ <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/pruvod-romske-hrdosti-roma-pride-2013-prosel-prahou>.

v následné panelové debatě o romském aktivismu, kde seděli Romové a Romky, kteří se v hnutí stali aktivními až po přímé zkušenosti s anticiganistickými náladami nebo vystěhováním z rozpadlých domů.³⁹ Mezi účastníky byli kromě romských a (pro)romských aktivistů, politiků a intelektuálů také Romové z chudších poměrů, na které rasismus dopadá větší měrou. Velmi malý počet lidí se účastnil pochodu v roce 2015 (50 lidí), kdy Konexe neměla dost financí na jízdenky pro své podporovatele ze severních Čech.

³⁹ Tamtéž.

3.2. Ara Art

Ara Art (v romsko-anglickém překladu „Pozor, umění“) je nezisková organizace, která vznikla v roce 2011 pod vedením romského aktivisty Davida Tišera. Jejím ústředním tématem je homosexualita Romů.

„V romské tradiční společnosti je sexualita a s ní související témata, tedy i odlišná sexuální orientace, velkým tabu. Homosexuální osoby jsou tedy vystavovány ve své komunitě velkým tlakům a často z ní mohou být i vyloučeni. Romští gayové nebo lesby jsou tak vystavováni hned trojí diskriminaci: společnost je vylučuje za a) na základě jejich etnického původu, za b) kvůli sexuální orientaci a za c) jsou díky své homosexualitě vylučováni i ze své vlastní komunity a stávají se tak vlastně menšinou v menšině. Tato mnohovářská diskriminace je velmi stresující a vede k mnoha nešťastným životním příběhům. Cílem našich projektů je prolomit toto tabu a pracovat na posilování sebevědomí romských gayů a leseb.“⁴⁰

3.2.1. Umění

Na poli divadla se Ara Art uvedl hrou *Guli Daj*.⁴¹ Hra volně inspirovaná Polednicí K. J. Erbena pojednává o životě Romů a součástí představení jsou videa z protiromských demonstrací a pochodů. *„Chceme vlastně tímto představením Romy aktivizovat, otevřít jim oči.“⁴²* Tuto hru hraje Ara Art až dodnes (například na Roma Big Top nebo na festivalu Khamoro).⁴³ Další hrou je *Čirikloro aneb co říká ptáček*, která byla inscenována na motivy stejnojmenné divadelní hry Mileny Hübschmannové o romské kulturní tradici, slovesnosti a moudrosti starých Romů.

Od roku 2015 organizují s Danou Moreé z Fakulty humanitních studií tzv. Divadlo utlačovaných. Jde o formu divadla, kde herci ztvárňují situaci útlaku na základě svých zkušeností a diváci poté do hry vstupují a snaží se pomocí opakovaného

⁴⁰ <http://www.araart.cz/#!/roma-lgbt/fqm0r>.

⁴¹ <http://www.romea.cz/cz/kultura/guli-daj-romske-divadelni-predstaveni>.

⁴² <http://romove.radio.cz/cz/clanek/25704#4>.

⁴³ <http://www.romea.cz/cz/kalendar-akci/unikatni-akce-roma-big-top-aneb-romsky-stan-miri-do-prahy>;
<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/novy-bor-v-zari-privita-unikatni-dvoudenni-akci-romsky-stan>.

hraní proměnit osud protagonisty-utlačovaného.⁴⁴ Příběhy útlaku jsou například rasismus ve škole, problémy s rodiči, nebo odmítnutí vstupu na diskotéku na základě barvy pleti. V roce 2016 Ara Art otevřela v Praze „první romskou galerii“ Phundrado vudar., ve které chce představovat mladé romské umělce a umělkyně.⁴⁵

3.2.2. Roma LGBT

Ara Art je první romskou organizací (v České republice), která akcentuje téma postavení LGBT (lesbické-gay-bisexuální-transgender) menšiny mezi Romy. Ara Art považuje homosexualitu u Romů v rámci romských rodin jako výrazné tabu., kdy na základě sexuality bývají z romských rodin i společností Romové a Romky vylučováni. Ara Art mluví o několikanásobné diskriminaci (viz citace výše). V roce 2012 Ara Art založila romskou LGBT poradnu.⁴⁶ Na pochodu Prague Pride, mezinárodně organizovanému průvodu za práva sexuálních menšin, od roku 2012 každoročně organizuje vlastní kulturní a přednáškový blok (první mezinárodní romská LGBT konference, workshopy, diskuze.)⁴⁷ V roce 2015 v rámci Mezinárodního dne proti homofobii a transfobii Ara Art za tyto aktivity dostala cenu bePROUD „za počiny na podporu emancipace a uznání LGBT“.⁴⁸

3.2.3. Další happeningy

Ara Art občas vystupuje ze svého tematického pole sexuálních identit i z obvyklejšího umírněnějšího typu svých protestů. V roce 2013 se v reakci na protiromské pochody Ara Art podepsala pod prohlášení platformy Blokujeme! a v roce 2016 společně s dalšími organizacemi kritizovala nevyvěšenou romskou vlajku v Památníku Tereziín.⁴⁹ Na tomto poli jsou velmi zajímavé počiny skupiny Romane kale pantera (Romští černí panteři), jejíž součástí je David Tišer (vede ji aktivistka Tamara

⁴⁴ <http://www.romea.cz/cz/kultura/divadlo-jako-zkouska-jak-vitezit-nad-rasismem-a-sikanou>.

⁴⁵ <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/neviditeln-romove-budou-k-videni-v-nove-galerii-phundrado-vudar>.

⁴⁶ <http://www.araart.cz/#!poradna/rl2pp>.

⁴⁷ <http://www.romea.cz/cz/kalendar-akci/romsky-vecer-v-ramci-festivalu-prague-pride-jiz-tento-patek>.

⁴⁸ <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/romske-sdruzeni-ara-art-ziskalo-cenu-za-workshop-podporujici-lgbt-komunitu>.

⁴⁹ <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/deset-organizaci-vyzvalo-pamatnik-terezin-aby-behem-tradicni-tryzny-byla-vyvesena-i-romska-a-duhova-vlajka>.

Moyzes). S touto skupinou pořádají umělecké performance a přímé akce. Například akci, která spočívala v přelepování etiket na vepřovém masu v supermarketech etiketami „*Veselý vepřík z Letů, vyrobeno na hrobech romských obětí holocaustu, tepelně neopracováno*“.⁵⁰ Další akcí je uspořádání pikniku v Duchcově, tedy v jednom z měst, kde byl v roce 2015 vydán zákaz sedět na veřejných prostranstvích mimo lavičky. Tyto vyhlášky jsou hodnocené jako rasistické (zaměřené proti místním Romům) a protiústavní.

3.2.4. Shrnutí

Dle výše popsané rešerše médií se **Ara Art** věnuje primárně těmto tématům:

- postavení romské LGBT komunity ve společnosti;
- kulturní činnosti se sociálně kritickým přesahem (divadlo, Divadlo utlačovaných, galerie);
- posilování romské kolektivní identity (oslavy Mezinárodního dne Romů).

Jako repertoár jednání Ara Art volí nejčastěji happeningy - sociální divadlo (Divadlo utlačovaných), festival (Mezinárodní den Romů), pouliční party (Prague pride) nebo workshopy, konference, výstavy. Ústřední postavou Ara Art je jeho ředitel David Tišer, který dlouhodobě hovoří o problematice LGBT menšiny u Romů. Napsal scénář k polodokumentu *Roma boys* (2009)⁵¹ o homosexualitě Romů, ve kterém sám účinkuje. Stejně jako někteří další lidé z organizace je absolventem oboru romistika na Filozofické fakultě (Univerzita Karlova v Praze).

Práce Ara Art je propojena s prací neziskové organizace Slovo 21, která vznikla v roce 1999. Ta kromě pořádání hudebního festivalu Khamoro zmíněná organizace připravuje projekty na podporu romských žen, romských středoškoláků a Roma leadership program, který si klade za cíl „vytvořit romskou elitu“.⁵² Dále Ara Art spolupracuje s organizací R-mosty, Muzeem romské kultury nebo projektem Hate free spravovaným Úřadem vlády.

⁵⁰ <http://www.romea.cz/cz/kultura/romsti-cerni-panteri-guerillova-akce-v-prazskem-supermarketu>.

⁵¹ Režie Rozálie Kohoutová, 2009, Viz. <https://vimeo.com/25854654>.

⁵² <http://www.slovo21.cz/index.php/extensions/barvalipe-roma-leadership-program-2015>.

Financování jednotlivých akcí Ara Art se liší. Pokud jde o podporu divadla a Dne Romů, nevnímají představitelé Ara Art získání financí (od města nebo českých ministerstev) jako problém. Pokud jde o téma LGBT a s ním spojených workshopů a konferencí, musí Ara Art žádat o granty ze zahraničí. Podle Tišera totiž není o romskou LGBT komunitu v českém prostředí zájem.

V kontextu českého (pro)romského hnutí Ara Art navazuje na linii již etablovaných organizací (Slovo 21, Romea, Muzeum romské kultury), z nichž částečně personálně vychází, nebo s nimiž dlouhodobě spolupracuje. Z hlediska transakční kapacity a mobilizačního potenciálu Ara Art čerpá z této široké sítě (pro)romských organizací, které na akcích spolupracují, nebo je jinak podporují. Z akcí jako je MDR mohou tak udělat prestižní událost, kdy čerpají právě z linie etablovaného (pro)romského hnutí a vytváří tak „elitní“ prostředí pro utužování vztahů různých organizací a jednotlivců. Z toho se jistě odvíjí méně konfliktní repertoár jednání než u Konexe.

Pro Ara Art je charakteristická forma uměleckého vyjádření. Výstavami, sociálním divadlem a workshopy pomocí osobních příběhů a zkušeností tematizuje předsudky jak vůči Romům, tak vůči LGBT menšině.

Důležitou rovinou organizace je také kritika „dovnitř“. Ara Art se snaží tvořit kolektivní romskou identitu nejen snahou o její stmelování, ale také snahou o jakousi „reformu“. Detabuizuje témata sexuální a genderové nerovnosti, která se zdají zřetelnější mezi romskou menšinou.

3.2.5. Mezinárodní den Romů⁵³

Mezinárodní den Romů je oslavován od r. 2001 v ČR každoročně a díky tomu se stává poměrně etablovaným svátkem. Každý rok se jeho oslavy plánují na více místech, program jednotlivých akcí je čím dál objemnější, svátek je podporovaný majoritními institucemi. Na MDR je v tomto celkovém pohledu zřetelné, jak od prvních let čím dál více z programu ustupují sociálně kritická témata a oslavy mají postupně spíše jen

⁵³ Při následném popisu vývoje Mezinárodního dne Romů jsem primárně čerpal z webů romove.radio.cz a romea.cz. Chronologicky jsem si vypsál, kde se každý rok svátek slavil, kým a jakým způsobem.

zábavní charakter. Přibližně do roku 2007 je na programu MDR v různých městech ČR mnoho historických a sociálně-vědních přednášek, debat a výstav, pietou v Letech se připomíná romský holocaust. Na to, že je v dalších letech svátek slaven v mnohem větším rozsahu, program edukativního charakteru je zastoupen v menší míře a nahrazuje jej spíše odpočinkový program ve formě hudebních a tanečních vystoupení. Symbolické prvky svátku (vlajka, hymna, symbolické akty) se objevují víceméně ve stejné míře. Platí tedy, že princip svátku jakožto oslavy Romů je stále primárním účelem.

Jak se tento svátek v průběhu let proměňuje, můžeme sledovat na vývoji a charakteru organizace oslav. V letech 2001 až 2007 jsou oslavy pořádány v Praze mladými studenty vysokých škol pod sdružením Athinganoi a na oslavách je patrný právě sociálně-kritický důraz. Od roku 2001 jsou další oslavy organizovány také decentralizovaně v různých městech ČR, včetně Brna, kde se vytvořila organizační platforma kontinuálně organizující oslavy spíše zábavního charakteru dodnes. Tato platforma je složena z různých (pro)romských neziskových a církevních organizací a Muzea romské kultury, které se věnují vzdělávání, nízkoprahovým aktivitám a sociální práci mezi Romy. Stejný charakter mají organizující subjekty v dalších městech. Jak v Brně, tak v menších městech je pro svátek důležitý důraz na komunitu, se kterou organizace pracují. Zároveň ale svátek využívají k prezentaci romské kultury lokální majoritní společnosti formou zábavního programu a občasných popularizačních přednášek a výstav.⁵⁴

Kromě kritiky vepřína v Letech ve formě pietních aktů můžeme na Mezinárodním dni Romů ojedinele najít i další situace výrazně kritizující majoritní společnost. Většinou se jedná o reakce na aktuální kauzy⁵⁵, přičemž reakce jsou iniciovány (pro)romskými intelektuály, aktivisty nebo politiky. Velmi výraznou situací v historii českého MDR bylo úmrtí papeže Jana Pavla II v roce 2005. Oslavy MDR

⁵⁴ Například výstava malíře Viktora Kača a výstava fotografií v Novém Jičíně, v roce 2014 - <http://romove.radio.cz/en/article/26401>.

⁵⁵ Den Romů 2007 byl poznamenán kauzou rasistických výroků místopředsedy vlády ČR Jiřího Čunka. Během MDR se organizovaly demonstrace a petice.

<http://www.romea.cz/cz/zpravy/mezinarodni-den-romu-dostava-jiny-rozmer>;

V roce 2008 sdružení Dženo navrhuje, aby se MDR neslavil jen zpěvem a tancem ale měla by se pomocí protestů a diskuze kritizovat diskriminace Romů a v Praze připravilo k tomu výstavu věnovanou rasově motivovaným vraždám v ČR.

<http://www.romea.cz/cz/zpravy/dzeno-vyzvalo-romy-aby-svuj-den-oslavili-ne-tancem-ale-protesty> ;

byly připraveny v mnoha jihomoravských městech, avšak nakonec byly pro pietu všechny zrušeny. Jedinou částí programu, která nakonec proběhla, byla pouliční romská kuchyně v Břeclavi, protože organizátoři již měli nakoupené suroviny.

Ara Art v roce 2015 navazuje na tuto tradici Dní Romů. Oslavy chce ovšem organizace dostat na vyšší úroveň, dát jim důstojný rozměr podle vlastních představ a v budoucnu je vizuálně a organizačně sjednotit. Oproti většině stávajících oslav MDR lokálního charakteru je tato událost postavená na přímém přenosu do televize nebo streamování na internet. Od toho se odvíjí charakter celé oslavy, která není vázána na místo a tedy ani na lokální obyvatele. Večer se odehrává ve velkých pražských klubech, které jsou technicky vybavené pro možný přímý přenos, na který je přesně naplánován dvouhodinový program. Na obou ročnících bylo hlavní částí programu předávání ocenění osobnostem z řad Romů v několika kategoriích (politika, sociální sféra, kultura, média, sport, školství). V roce 2015 šlo o studentské pocty romským osobnostem na základě studentské ankety, kterou Ara Art uspořádala ten samý rok.⁵⁶ V roce 2016 Ara Art pořádal v Praze další galavečer s tématem Pocta neviditelným, za účelem vyzdvihnutí a zviditelnění úspěšných mladých Romů a Romek.⁵⁷ Pocty dostali také další „neviditelní“, matky, které se starají o úspěšné Romy a Romky, nebo homosexuálové a lesby.

Předávání cen bylo zarámováno hudební produkcí, jako je zvykem u akcí podobného formátu v majoritní společnosti. K této hlavní části dne byl přidružen doprovodný program ve formě prezentace (pro)romských organizací přímo na místě. Od translokálního charakteru diváctva se odvíjela i skladba publika. Většina míst k sezení je rezervována pro hosty, které Ara Art pozval. Kromě oceněných osobností a jejich rodin byla místa rezervována pro mediální partnery, organizace podílející se na přípravě, majoritní politiky a „elitní Roma“ (výraz hlavního organizátora Davida Tišera), romské osobnosti a politiky, které pro Ara Art něco znamenají. Jak říká David Tišer: „Jakákoliv akce, kterou děláte, nebo jako romská, tak mi připomíná tak trochu malý lobby, vždycky tam někoho pozvem, kdo nám pak může pomáhat v té oblasti.“⁵⁸

⁵⁶ <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/romsti-studenti-vzdavaji-cest-svym-vzorom-koreny-mame-od-toho-abychom-mohli-rust>.

⁵⁷ <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/primy-prenos-oslavy-mezinarodniho-dne-romu-v-prazskem-klubu-lafabrika>.

⁵⁸ Soukromý rozhovor s Davidem Tišerem, duben 2015.

Míst k sezení je méně, ale je možné si je na přání zarezervovat. Při druhém ročníku se dokonce nevešli všichni zájemci do sálu.

4. Atributy romství na Mezinárodním dni Romů a Roma Pride

Ač jsou Konexe a Ara Art součástí (pro)romského hnutí a v lecčem jsou si podobné (malé skupiny s vysokou transakční kapacitou, postmaterialistickými požadavky, podobným repertoárem jednání, závislostí na externích zdrojích a transnacionálním přesahem), kladou zároveň důraz na jiná témata a prosazují je různým způsobem.

Ara Art vychází primárně z prostředí etablovaných pražských (pro)romských organizací zaměřených na romskou kulturu, vzdělávání a poradenství (Slovo 21, Romosty), se kterými spolupracují, ale zároveň ve své agendě mají témata, na která si jejich předchůdci netroufli (Roma LGBT). Pro své politické vyjádření často užívají uměleckého výrazu (divadla) nebo happeningů etablovaných v majoritní společnosti (Prague Pride).

Konexe vychází z prostředí severočeských měst, kde v posledních letech proběhlo mnoho anticiganistických demonstrací. Protože na základě těchto demonstrací Konexe vznikla, forma jejich vyjádření bývá o poznání radikálnější (demonstrace, blokády), avšak orientují se i na poradenství (vyloučeným Romům a Romkám).

Obě organizace pořádají periodické události, Roma Pride a Mezinárodní den Romů, v nichž se odrážejí i jejich různé přístupy směřující k emancipaci Romů. Konexe si zakládá na grassrootsových principech, pochod romské hrdosti tedy pořádá na ulici, zásadními účastníky jsou pro ně vyloučení Romové, kterým kupují jízdenky do Prahy, aby se mohli zúčastnit. Tématy pochodu jsou kritika rasové diskriminace nebo neúcta k obětem romského holocaustu.

Ara Art navazuje s organizací galavečera na Mezinárodní den Romů na patnáctiletou tradici oslav tohoto dne v ČR. Večer probíhá ve svátečním duchu, zásadní je přímý videopřenos, účastníky v místě konání jsou spíše lidé z pražské střední třídy a také lidé dlouhodobě činní v (pro)romském hnutí. Hlavním tématem večera je

prezentace pozitivního obrazu Romů v podobě zviditelňování „úspěšných“ Romů a Romek.

Je důležité připomenout, že velký význam na obou akcích má kulturní a zábavní program ve formě hudby, tanečních performance nebo workshopů. Společná kultura zde nefunguje jen jako identifikační prvek, ale jako spouštěč uvolnění a odpočinku. Tyto prvky jako romská hudba, romské tance, vizuální kultura pak rámuji a podstavují prostor, ve kterém je možné otevřeně promluvit o požadavcích (pro)romského hnutí.

V této kapitole podrobněji popíšu určité atributy kolektivní identity Romů představované na zmíněných událostech, Mezinárodním dni Romů a Roma Pride. Tyto události jsou totiž nejen charakteristické kombinací zábavně-odpočinkového a sociálně-kritického programu, ale také tím, že na nich Romové (pořadatelé a řečníci) často promlouvají v plurálu („jme hrdí Romové“, „Romale, amenca!“, „naše kultura je úžasná“), čímž implikují právě určitou kolektivní identitu.⁵⁹ které budu věnovat následující odstavce.

Každá skupinová identita je ohraničována určitou sadou atributů, tedy vlastností nebo hodnot, pomocí kterých je možné ji kategorizovat.⁶⁰ Tyto atributy se pak odrážejí například v charakteru událostí, na kterých je taková identita vyjednávána a ohraničována (právě pomocí těchto atributů). Může to být například výběr prostředí, vizuálně a hudebně estetický rámeček události, výběr témat v programu, cílová skupina. Takových atributů, které s sebou nesou určité prvky identity, může být nepřehledné množství, já se zaměřím jen na některé z nich, které považuji za nosné při ilustraci zmíněných událostí a skupin, které je organizují.

U Konexe a Ara Artu předpokládám, že se na událostech snaží představit takovou kolektivní identitu Romů, od které tyto organizace očekávají, že se s ní budou moci účastníci akce identifikovat. V kapitole tedy chci zvýraznit ty atributy, které jsou

⁵⁹ Kolektivní identitu vnímám konstruktivisticky, přistupuji k ní jako k sociální kategorii, která není substancionální ani přirozená, ale je kulturním konstruktem. To znamená, že identita v tomto pojetí není ani trvalá ani vrozená, ba naopak je opakovaně konstruovaná a rekonstruuující se skrze interakce s ostatními aktéry (Kreisslová 2013: 27-30).

⁶⁰ „Kategorizace osob je v teorii sociální identity spojena se srovnáním, s referencí k vlastní osobě. Klasifikace ostatních probíhá vzhledem k určitému individuu a jeho vlastní sociální identitě. Individuum má tendenci vnímat individua, která mu jsou v jistých rysech podobná, jako členy stejné kategorie; teorie sociální identity pro takovou kategorii používá termín *ingroup*. Naopak individua, která se od něj v jistých rysech odlišují, vnímá jako členy odlišné kategorie, tzv. *outgroup*.“ (Svačinová 2014:154).

připisované kolektivní identitě Romů vědomě a cíleně za účelem vytváření obrazu romství.

Na tomto místě chci zdůraznit, že následující analýza je založená na konkrétních situacích. To, co v této analýze spojuji s kategorií „Romů“ a nazývám to „romstvím“, nemusí odpovídat tomu, jak bych tuto kategorii a její atributy analyzoval na jiných událostech pořádaných (pro)romským hnutím, jakými jsou například Miss Roma, Roma spirit nebo Khamoro.

4.1. Členská kategorizační analýza

V úvodní kapitole jsem definoval (pro)romské hnutí jako síť vztahů jedinců a skupin bojujících za zrovnoprávnění Romů. Také jsem uvedl, že není jednoduché takové „Romy“ definovat a klasifikovat. Díky teorii sociálních identit a metodě členské kategorizační analýzy (MCA) kategorii Romů (jako kolektivní identity) nebudu muset definovat podle předem stanovených připsaných charakteristik (kterými obvykle bývají specifická kultura, jazyk, historie, antropologický typ a další). Pomocí MCA budu identitu zkoumat jako vztah komunikovaný v řeči, kdy je identita stavěna na vědomí příslušnosti k určité sociální skupině a současně na odlišnostech od sociálních skupin jiných, jejichž hranice a vlastnosti jsou neustále v procesu vyjednávání.

Nebudu tedy sledovat, zda určitá sociální skupina má dostatek romských vlajek, mluví romsky, nebo zda umí uplést košík, abych ji následně mohl označit za dostatečně správné Romy. Naopak budu sledovat, jaký význam organizátoři přikládají určitým atributům kolektivní identity (třeba vlajkám) a jak je představují.

„Klíčový pojem členské kategorizační analýzy je stejně jako v případě teorie sociální identity kategorizování; to vychází z představy, že lidé se k sobě nechovají jako k anonymním aktérům, ale jako k nositelům situačně relevantních identit, tzv. členských kategorií. Osoby k sobě mluví, popisují se, oslovují atp. jako členové různě vymezených skupin, přičemž se tímto vymezením bezprostředně spojují jistá očekávání o charakteristikách takto kategorizovaných osob.“ (Svačinová 2014: 156).

4.2. „My“ a „vy“

Na úvod pomocí členské kategorizační analýzy (MCA) předvedu stěžejní vztah, kolem kterého se hranice kolektivní identity Romů („my“) na mnou vybraných událostech vyjednává. To proto, aby bylo v druhé části kapitoly jasnější, kdo („my“ Romové) a jak popisované atributy romství vyjadřuje.

Na následujících dvou příspěvcích pronesených organizátory akcí je zřetelná dichotomie dvou členských kategorií „my“ a „oni“.

*„Mezinárodní den Romů je totiž jediným svátkem v roce, který patří výlučně Romům. Je to jedna z mála příležitostí, kdy se o nás média a lidé zajímají v jiném světle, než jen v tom problematickém.“*⁶¹ David Tišer, Mezinárodní den Romů 2016

*„Akci jsme zorganizovali kvůli tomu, abychom konečně už ukázali taky, že jsme hrdí Romové, žijeme v České republice, jsme občani tohoto státu, akorát že máme jinou barvu pleti a jinou vlajku.“*⁶² Jozef Miker, Roma Pride 2012

V prvním příspěvku, proslovu na MDR, David Tišer nejdříve připomíná, že v roce je mnoho svátků, které patří něčemu jinému (nejspíše jiným skupinám), avšak jen jediný tento (MDR) patří Romům. V druhé větě se k této kategorii „Romové“ sám vztahuje a zároveň ji připisuje určitou vlastnost. A to, že kromě tohoto svátku se „jim“ (Romům) dostává pozornosti jen ve chvíli, kdy s „nimi“ „média a lidé“ mají nějaký problém.

V druhém příspěvku Jozef Miker, jeden z organizátorů, chce uspořádáním akce ukázat (zřejmě) ostatním občanům České republiky, že Romové (nebo kategorie „Romové“, s níž se identifikuje), jsou také součástí občanské společnosti, ale mají určitá specifika (jinou barvu kůže a symboly).

Oběma příspěvky jsem nechtěl jen doložit, že následně popisované události organizují lidé, kteří se považují za Romy (kategorizují se jako Romové). Hlavním důvodem je ukázat, jak jsem popisoval v úvodu kapitoly, že identity a kategorie jsou postavené na

⁶¹<https://www.youtube.com/watch?v=R0QNsmxB9pc>.

⁶²<https://www.youtube.com/watch?v=g2TFFF2r2jI>.

vztazích s jinými kategoriemi nebo aktéry. V obou příspěvcích je zřetelný vztah „Romů“ a „jich“. V prvním případě je tato kategorie pojmenována jako „médiá a lidé“, v druhém případě (pořadatelé) chtějí „konečně už ukázat“ že Romové jsou „občané tohoto státu“ jenom trochu jiní, než ostatní. Těmi ostatními má nejspíše na mysli kategorii zbylých „občanů“.

4.3. Dominantní kategorizace a odmítnutí stigmatu

Pro postavení Romů ve společnosti je však nosný ještě jeden důležitý aspekt, a tím je určitá dominance a hierarchie jedné identity nad druhou. Na jedné straně je zde artikulovaná většinová společnost – majorita (médiá, lidé, občané, stát) a na druhé straně je zde menšina – Romové, která se za součást této společnosti také považuje. Menšina trpí tím, že nositelé dominantní identity ji považují především za „problém“, pokud si jí vůbec všimnou. Většina pak zřejmě trpí tím, že si menšiny musí všímat.

S tímto vztahem majoritní dominantní skupiny vůči menšině se pojí proces stigmatizace. Goffman (Goffman 2003 podle Šmídové 2008:111) popisuje stigmatizaci jako proces, kdy je něčí identita v komunikaci soustavně znehodnocována skrze předsudky, které panují vůči skupině, do které je člověk zařazován. Toto apriorní negativní hodnocení jedince pak také vede k sebeidentifikaci s těmito připisovanými kategoriemi. Tuto dialektiku (vnější skupina připisuje nějaké atributy určité identitě, což se projevuje i na sebehodnocení a tvorbě vlastní identity) můžeme sledovat na následujícím případu.

Na MDR 2016 Ara Art zve krátkým videem s mužem představujícím různé negativní vlastnosti, které jsou Romům připisovány ze strany majority („*prej kradu*“ „*prej mlátím lidí*“, „*prej žiju ze sociálních dávek*“, „*prej chlastám*“, „*prej mám zadarmo léky*“, „*prej mám MHD zdarma*“, „*prej mám velkou rodinu, jsme hluční*“, „*Máme to v krvi, jsme zvířata*.“). Na závěr muž tyto předsudky rozporuje: „*Prej tomu věříte. Ale my žijeme jinak*“.⁶³

⁶³ <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-republic-ngo-campaign-draws-attention-to-anti-romani-prejudice>.

Kategorie „oni“ je zde charakterizována jako ta, která má negativním předsudky o kategorii „my“. „Rom“ na videu představuje charakteristiky a hodnoty, které považují „oni“ za negativní. „Romové“ jsou „jimi“ považováni za agresivní, hlučné a k tomu ještě zvýhodňované („oni“ žádné léky a MHD zdarma nedostávají).

Na konci ale (Ara Art) uvádějí, že žijí jinak, čímž říkají, že zřejmě dělají i mnoho jiných věcí, například pořádají společenské události, na kterých je mnoho Romů, kteří představují jiné vlastnosti a hodnoty, než ty popsané ve videu (můžeme tedy očekávat, že na akci bude představován opak těchto negativních hodnot).

Tím ale zároveň Ara Art dává najevo, že tato sada vlastností a hodnot je i „námi“ odmítána, čímž ustanovují pravidla a hranice i pro ty, kteří se s kolektivní identitou Romů chtějí ztotožnit. Atributy romství tedy dle Ara Art určitě není hlučnost, agrese, nadměrné pití, ba ani velká rodina. Atributem romství je v tomto případě primárně to, že jsou mu ze strany majority neustále připisovány nějaké nepravdivé a dehonestující vlastnosti. A tomu se Ara Art vzpírá.

Tento akt můžeme vnímat právě jako snahu o vystoupení ze „stigmatu“, tedy veřejné odmítnutí této připisované kategorie těmi, kterým je připisována.. Pořadatelé mohou představit majoritě reálné hodnoty a vlastnosti „romství“, také ale vytvářejí určitý důstojný, akceptovatelný a pozitivní obraz pro nositele této identity (ať už připisované nebo přijaté), se kterým se mohou ztotožnit. Jinými slovy, na těchto akcích „Romové“ mohou vystoupit z pozice stigmatizovaných a ponížených, z pozice „obětí“ a ukázat hodnoty, na které jsou hrdí a díky kterým by měli být respektováni a uznáni majoritou.

4.4. Atributy

Popisované atributy v následující kapitole jistě nejsou vyčerpávajícím obrazem „romství“ představovaným na MDR nebo Roma Pride. Chci představit určité prvky, které doplňují a zvýrazňují vztah „my“ a „oni“ a zároveň jsou na každé akci představovány trochu jiným způsobem. Výše jsme si představili základ, na kterém stojí vyjednávaná identita na sledovaných (pro)romských akcích. Motivace organizátorů je dvousměrná. Jednak se skrze událost snaží představit majoritě romskou identitu

takovým způsobem, aby byly předsudky majority co nejvíce rozmělněny. Z druhé pak tímto pozitivním obrazem romství míří také „dovnitř“, na potenciální nositele této identity, aby se měli s čím ztotožnit. Na následujících atributech je tato dichotomie zřetelná a zároveň lehce odlišná u každé ze dvou analyzovaných organizací.

4.4.1. Romská hrdost

Jak jsem popsal výše, tyto události je možné vnímat jako reakci na ponížení (ve formě kolektivního odsouzení) ze strany majority. Ivanka Čonková takovou reakci popisuje například jako možnost ke kolektivní akci namířené proti tomuto stavu společenské nerovnosti: „*Roma Pride je tu pro Romy, Romové jsou součástí české společnosti po staletí a Evropy po tisíciletí. Přesto je společnost ještě nebere jako rovnoprávné. To je možné změnit. Během pochodu Romové doslova vystoupí z role oběti a jdou aktivně směrem vpřed.*“⁶⁴

Hrdost je na Roma Pride představována také jako vědomí vlastní důstojnosti a společných pozitivních hodnot, kterými je daná kolektivní identita charakteristická a exkluzivní vůči ostatním. „*Romové mohou být hrdí především na naše tradice starý, to je uctění... Úcta ke staršímu, úcta k rodičům. A všeobecná pohostinnost, která je mezi Romama. To, co ostatním lidem chybí.*“⁶⁵ Dále k tomu Miker dodává vzkaz Romům, kteří ten rok na akci nedorazili, „*at' zvednou hlavu a přijdou mezi nás, at' ukážou, že jsou to zase hrdí Romové, tak jak byli hrdí naši předci.*“⁶⁶ Hrdost je tedy také morálním kreditem či hodnotou, kterou vlastnili „jejich“ předci. Tento mytologický aspekt hrdosti připomíná i Čeněk Růžička, který říká, že díky hrdosti se daří Romům už přes 600 let přežít.⁶⁷

Zdůrazňování hrdosti se pojí s apelem na to, aby se Romové za sebe nestyděli. Tento atribut je patrný i během MDR. Pro Davida Tišera je apel na sebeúctu jedním z motivů,

⁶⁴ <http://denikreferendum.cz/clanek/18815-roma-pride-2014>.

⁶⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=g2TFFF2r2jI>.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Není zřetelné, zda Čeněk Růžička je organizátorem toho roku nebo ne, ale jeho komentář je dobře ilustrativní; zdroj <https://www.youtube.com/watch?v=g2TFFF2r2jI>.

proč MDR pořádá, chce ukázat Romům, že se nemají za co stydět. „*Sounáležitost, hrdost, nestydět se za to, a možná nestydět se za to, že jsem Rom. Je možný, že tam prostě přijdou lidi, kteří nejsou s tím úplně jako v pořádku. Takže jim ukázat, že není za co se vlastně stydět.*“⁶⁸ Proto je na obou ročnících MDR hlavní událostí večera předávání poct a cen jednotlivým romským osobnostem, které jsou pozitivním příkladem jak pro jiné Romy, kteří na ně mohou být v rámci své kolektivity hrdí, a jsou také pozitivním příkladem a vyvrácením předsudku, který je přisuzován majoritě. „*Najednou nebude platit ten argument, že žádnýho vystudovaného Roma nezná.*“⁶⁹

Druhou rovinou možné hrdosti na MDR není jen vztáhnutí se ke konkrétním osobnostem, ale také profesionální provedení akce. „*Bude to profi akce a když to ty romský rodiny uvidí, tak budou hrdý na ty mladý Romy, který to uspořádali, budou hrdý, že i Romové umí udělat akci na úrovni, i Romové umí oslavit řádně významný den.*“⁷⁰

Na Roma Pride je tedy hrdostí pocit kolektivní sounáležitosti, která je posilována a projevována společným průvodem, na kterém jdou všichni účastníci vedle sebe a jednotu manifestují skandovanými hesly. Účelem demonstrace jako jedné z forem kolektivního protestu totiž není jen manifestace společných názorů a cílů, ale především utváření identity a posilování jednoty a mobilizace hnutí.

Na MDR je pak za hrdostí skrytá také důstojnost. Důstojnost ve formě precizně uspořádané akce, která se vyrovná akcím pořádaným majoritou, na které představí vystudované Romy, které je možné si považovat.

4.4.2. Kolektivní paměť

Atribut společné historie či kolektivní paměti je pro formování kolektivní identity jedním ze zásadních prvků. Sdílením společné paměti členové dané skupiny potvrzují svou identifikaci se skupinou. (Assman 2001 podle Kreisslové 2013: 50). Na Roma Pride je kolektivní paměť zpřítomňována důrazem na dlouhodobý útlak Romů ze

⁶⁸ Soukromý rozhovor s Davidem Tišerem, duben 2015.

⁶⁹ Soukromý rozhovor s Davidem Tišerem, duben 2015.

⁷⁰ Soukromý rozhovor s Davidem Tišerem, duben 2015.

strany majoritní společnosti. To se projevuje v akcentování kauzy Letů u Písku. Stále stojící vepřín v Letech u Písku jako symbol nedostatečného uznání Romů majoritní společností je jedním z velkých témat (pro)romského hnutí už přes dvacet let a na Roma Pride je mu věnován jeden celý ročník a také dvě panelové diskuze. Na to, jak je tato kauza nedostatečně reflektována majoritou a že se v ní odráží i současné zhoršující se podmínky Romů v České republice naráží ve svém proslovu i pořadatel Jozef Miker. „*Zbourejte prasečák v Letech u Písku a potom nám říkejte, abychom se přizpůsobovali.*“⁷¹ Tento výrok odráží i možnou složitou konceptualizaci tohoto tématu pro zúčastněné. V Letech u Písku trpěli Romové, kteří nebyli předky většiny Romů v současnosti žijících ČR (většina přišla do ČR ze Slovenska po druhé světové válce). Z hlediska dichotomie „my“ a „vy“ snaha o dostatečné uznání holocaustu a uctění jeho obětí není tolik reakcí na společnou historii současných Romů v ČR, jako spíše reakcí na společnou historii represivního přístupu majority vůči Romům.

Pokud jde o pozitivně konstruovanou kolektivní paměť, Jozef Miker ji popisuje jako odkaz předků ve formě hodnot, které si Romové předávají a jsou na ně hrdí (viz výše). Na galavečeru Ara Art se téma holocaustu Romů neobjevuje, avšak je zde zřetelná právě pozitivně konstruovaná kolektivní paměť. Oslava Mezinárodního dne Romů je připomínkou jeho vzniku. 8. duben se váže k prvnímu světovému romskému sjezdu⁷² v roce 1971. Protože tato událost je v ČR připomínána každý rok už popatnácté, Ara Art k připomínce přistupuje originálním způsobem, který zároveň implikuje již jistou obecnou známost zmíněné informace. V úvodu večera je tak tato společná historie publiku prezentována formou písně: „*V roce jedna devět sedm jedna / v Orpingtonu u Londýna / se sešli Roma ze všech koutů světa / jo, jo, to byly léta, to byly léta... / Sešli se na prvním sjezdu romské unie / tak to známe z historie, tak to známe z historie. / I – R - U byla plná frajerů / přijali romskou vlajku, taky heslo opre Roma / taky naši hymnu, Gelem gelem, / melodie povědomá, ta melodie povědomá...*“.⁷³

⁷¹ <https://www.youtube.com/watch?v=gLV3yAIPivs>.

⁷² V roce 1971 se sjel v Londýně IGC – International gypsy comitee. Na konferenci změnili pojmenování na IRC – International Romani comitee. IRU vznikla v roce 1978. Mezinárodní den Romů byl pak ustanoven na kongresu v roce 1990, který sice pořádala IRU, ale odkazoval na rok 1971, kdy IRU neexistovala. Zároveň je to ale ta samá, jen přejmenovaná, organizace (Pečínka 2009:85-86).

⁷³ <https://www.youtube.com/watch?v=R0QNsMxB9pc>.

Ara Art tak skrze MDR dává najevo, že Romové mohou být hrdí nejen na současné romské osobnosti, ale i na „partu frajerů“, na jejichž odkaz se snaží důstojně navázat.

4.4.3. Společný jazyk

Na Roma Pride se romština objevuje při skandování hesel při pochodu (Romale amenca!), jako zvolání řečníků (*Roma Opre!*, a také na transparentech (*Roma sam!*). Na MDR jsou to také pozdravy (*lači rat tumenge; pal'ikeras; bachtalo romano d'ives; Lači rat tumenge mangav romale, kamav tumenge te mangel but bacht, sast'ipen, the zor kijo amaro maškarthemutno romano d'žives*)⁷⁴, které jsou občas přeloženy do češtiny. Romština je také téměř ve všech případech používána při hudební produkci, která je významnou částí obou akcí.

Na obou akcích užívají organizátoři směrem k účastníkům jako primární jazyk češtinu, tedy jazyk majority, romština během akcí ale hraje výraznou symbolickou roli. Romština zde není primárním komunikačním jazykem, ale je spíše deklarácí či manifestací odlišnosti a vlastní exkluzivity. Díky společnému kulturnímu kapitálu ve formě jazyka pořadatelé nejen vystupují z role utlačovaného a přehlíženého, ale této menšinové kolektivní identitě vdechují silné společné specifikum.

Znalost romštiny je pak jedním z výrazných atributů, pomocí kterých je možné kategorizovat členy určitých kategorií. To je zřetelné například na směru a významu pokřiků a výzev. Význam těchto hesel je právě v jasné kategorizaci na „my“ a „oni“. Stejně jako pokřik „*Češi, pojd'te s náma*“ na xenofobních demonstracích nese jasný atribut diference, tak stejný atribut nese heslo „*Romale, amenca!*“ (myšleno patrně jako „*Romové pojd'te s náma*“), pouze s tím rozdílem, že tomuto heslu Neromové zřejmě rozumět nebudou (což může dodávat o to důraznější význam). Nutno dodat, že na stejné demonstraci znělo i heslo „*my jsme taky Češi!*“, který znovu zprostředkovává

⁷⁴ „*Dobrý večer; děkujeme; šťastný romský den!*“

požadavek uznání od majoritní společnosti („Čechů“) a tedy i předpoklad sociální nerovnosti.

Jedním z momentů, kde je přisuzován romskému jazyku velký význam, je předávání ceny Mileny Hübschmannové za přínos v oblasti romského jazyka během galavečera na MDR 2016. Cenu předává Jan Červenka, vedoucí Semináře Romistiky na FF UK, všem Romům, kteří nejen mluví romsky, ale jazyk také předávají svým dětem. Cena je předána ve formě dortu znázorňujícího romskou vlajku, ze kterého mohou ochutnat ve foyer po ukončení programu pouze ti, kterým je ocenění určeno.

Zde mohu dle vlastního zážitku popsat určité hranice identit, které těmito jazykovými gesty vytanuly. To, že jsem nositelem dominantní sociální identity, bylo podtrhnuto v situaci po ukončení programu, kdy se mi dvě dívky smály, že si nemohu dát dort. Jako obecný požadavek pro snědení dortu jim zřejmě stačila jen aktivní znalost romštiny, jelikož samy děti neměly. Já jsem následně z obavy ze společenského trapasu zamlčel, že také mluvím romsky, tedy že také nesu jeden z atributů romství. Zajímavé však bylo, že toto připsání majoritní identity mé osobě vycházelo spíše z mého pohledu, protože se mi děvčata pojídající dort vysmála (česky) dříve, než jsem stačil něco říct, když jsem dort pozoroval mlsnými očima.

4.4.4. Společná vizuální kultura

Pomocí vizuálních vjemů dokážeme velmi rychle kategorizovat příslušné situace, události nebo lidi jako nositele určitých identit. Na obou popisovaných událostech si všímám několika aspektů atributu společné vizuální kultury.

Jedním z těchto aspektů je něco, co bychom mohli nazvat „symbolický romský oděv“. Na obou akcích se objevují tanečnice nebo tanečníci ve specifickém úboru (viz příloha č. 5). Tento oděv složený z pestrobarevných širokých sukní, halenek a šátků je klasickým motivem, který se objevuje na všech předcházejících ročnících MDR.

Oproti romské vlajce, jejíž vznik a symboliku popisují níže, se mi k tomuto symbolickému oděvu nepodařilo najít relevantní historický zdroj. Avšak domnívám se, že tento oděv není původně tolik vlastní předkům Romů žijícím v prostředí ČR a Slovenska, jako spíše kombinací výrazných estetických prvků pocházejících

od různých skupin Romů v Evropě a kombinací majoritního romantizujícího obrazu Romů. Na galavečeru organizace Ara Art je možné vyzkoušet si takový úbor u stánku Muzea romské kultury. Pro pořadatelku Roma Pride Ivanu Čonkovou jsou prvky tohoto tradičního romského oděvu běžnou součástí šatníku.⁷⁵

Co se týče oděvu dalších pořadatelů a hostů, na Roma Pride je obvyklé být civilně oblečen, avšak na MDR je zřetelný společenský oděv, který souvisí se zmiňovanou důstojností a profesionálností akce. Organizace se sice s přímým přenosem a prestižním formátem akce inspirovala z oslav MDR na Slovensku, ale tyto prvky formálnosti, prestiže, unifikovaného společenského oděvu jsou zřejmě inspirované běžnými společenskými událostmi majoritní společnosti.

Dalším symbolicky zatíženým vizuálním prvkem je romská vlajka. Romská vlajka se ustanovila teprve před necelými padesáti lety, ovšem dnes ji můžeme považovat za symbol využívaný romským hnutím po celém světě. V českém prostředí a na sledovaných událostech jsou romská vlajka nebo její prvky jako barvy nebo kolo, užívány velmi často. Na MDR Ara Art je u této vizuální symboliky znovu možné sledovat, jak volně navazuje na dny Romů slavené v předešlých letech. Vlajka, která bývá častým vizuálním prvkem pozvánek a někdy jediným vizuálním doplňkem jiných MDR, se neobjevuje ani na jedné z pozvánek pořadatelů a přímo na galavečeru je artikulovaná jen minimalisticky v podobě dortu. Avšak barvy, červená, zelená a modrá, jež vlajku implikují díky tradici jejího užívání, zdobí celý sál během obou dosavadních ročníků. Na Roma Pride je romská vlajka užívána explicitněji. Je vděčným prvkem pro pozvánky a transparenty a Jozef Miker ji pak i připomíná ve svém komentáři: „*J sme hrdí Romové, žijeme v Český republice, jsme občani tohoto státu, akorát že máme jinou barvu pleti a jinou vlajku.*“⁷⁶

4.4.5. Spolupráce a podpora

Dalším výrazným atributem na obou událostech je důraz na spolupráci. A to jak v rámci (pro)romského hnutí, tak také na spolupráci s majoritou.

⁷⁵ V dokumentu *Moje soukromá válka* tento romský tradiční oděv obléká a říká při tom, že „*jde za Romku*“.

⁷⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=g2TFFF2r2jI>.

U MDR organizovaného skupinou Ara Art se tento aspekt projevuje (nejen) v pozvání majoritních politiků nebo „neromských“ účinkujících. Pro organizátory je podstatným rysem i to, že se Neromové podílejí také přímo na organizaci akce: „*My potřebujeme na obou těch stranách pracovat. Nejde jenom na tý nebo na tý. I ten tým máme smíšený. I vlastně na tý stagi budou i neromský účinkující. Tam taky nejsou jenom Romové.*“⁷⁷ Na galavečeru tak například zazpívá neromský zpěvák Bohuš Matuš nebo vystoupí několik neromských politiků (ministr pro lidská práva, velvyslanci USA a Kanady), kteří pronesou projevy na podporu romské menšiny. Podpora majoritních politiků bývá obvyklou součástí i jiných oslav Mezinárodního dne Romů (viz podpora bývalých ministrů či ministryň lidských práv na minulých ročnících MDR). MDR organizovaný Ara Art je také finančně podporován úřady městských částí, kde se události odehrávají.

Stejně jako spolupráce s majoritou je pro Ara Art důležitá spolupráce v rámci hnutí, a tak MDR pořádají společně s dalšími (pro)romskými organizacemi (Slovo 21, Romea, Nová škola). „*A dokonce, což je úplně nejdůležitější, aby se na jedné té akci, aby na jedné akci spolupracovalo co nejvíc organizací. Romských a proromských. A to jsme zkusili letos.*“⁷⁸

U Roma Pride je spolupráce s majoritou také velmi důležitá. „*Během pochodu... Neromové nás zase během pochodu podporují a dávají najevo, že při nás stojí, když zažíváme bezprávi.*“⁷⁹ I na Roma Pride jsou pak zváni na podium nebo do diskuzí příslušníci majority a jeden z hlavních organizátorů Miroslav Brož se také ztotožňuje s majoritní identitou.⁸⁰ Důležitou součástí Roma Pride jsou také bohoslužby a podpora církve.

4.5. Shrnutí

V úvodu kapitoly jsem připomenul, v čem jsou si Konexe a Ara Art, které pořádají výše popsané události, podobné a v čem rozdílné. Obě organizace jsou nestátní,

⁷⁷ Soukromý rozhovor s Davidem Tišerem, duben 2015.

⁷⁸ Soukromý rozhovor s Davidem Tišerem, duben 2015.

⁷⁹ <http://denikreferendum.cz/clanek/18815-roma-pride-2014>.

⁸⁰ I když je možné, že se někdy identifikuje jako Rom a někdy jinak, v tomto rozhovoru uvedl „*Hrozně moc mi jako gádžovi vadí.*“ http://www.christnet.cz/clanky/5490/s_muslimy_i_romy_spolecne.url.

s malým organizačním jádrem a širokým tematickým rozpětím s ústřední snahou o zrovnoprávnění Romů ve společnosti. Obě organizace jsou určitým způsobem provokativní (dalo by se říct, že i obě znají protestní strategie překračující zákon). Ara Art se věnuje tabuizovanému tématu Roma LGBT, Konexe je provokativní svým neortodoxním postojem k práci s Romy na okraji společnosti a častými radikálními protestními taktikami. Při hlubším pohledu na dvě události, které organizují, se pak o to více projevuje, v čem se liší způsob, kterým kladou politické požadavky.

Pomocí MCA jsem nastínil základní vztah „Romů“ a „majority“, v jehož rámci se události obou organizací odehrávají. Z tohoto vztahu dominantní majority a menšinových Romů vychází pak následné motivace akci uspořádat. Romové jsou chápáni jako stigmatizovaná skupina, která dlouhodobě trpí sociální nerovností. Analyzované události pořadatelé (Ara Art, Konexe) organizují, aby mohli tuto kategorii „utlačovaných“ vyvázat ze stigmatu, aby „utlačovaní“ mohli vystoupit ze stínu stereotypů a představit se majoritě v jiném světle, než v tom problematickém. Jinými slovy, emancipovat se.

V rámci těchto oslav Romů, kde je velká část programu vyplněna zábavou (což je zásadním prvkem) pak pořadatelé představují další hodnoty či atributy. To, jakým způsobem jsou tyto atributy „romství“ vyjadřovány každou z organizací, částečně koresponduje s obecným obrazem organizací.

Konexe, která volí ve svých akcích obecně radikálnější strategie, přistupuje radikálněji i k oslavě. Hrdost je zde postavena na kolektivní sounáležitosti vytvářené rituálem demonstrace. Pochodem narušují běžný stav věcí v centru města a pokřiky v romštině a hesly na transparentech vyjasňují hranice kategorií a kolektivních identit. Estetická jinakost je také mnohem explicitnější než na MDR - na Roma Pride odlišnost „Romů“ zvýrazňují například kočárem taženým koňmi, vlajícími vlajkami a pestrobarevnými šaty. Stejně explicitně jako je stavěna „romskost“ události je pak také zpřítomňován a verbalizován útlak, ze kterého se tímto snaží pořadatelé vyvázat. Zpřítomňují holocaust Romů a také hrdost, díky které se „jim“ - Romům daří žít v rámci nerovného nastavení společnosti.

Ara Art přímo na akci vytváří obraz „romství“ na pozitivních hodnotách, Romové jako předmět útlaku se objevují jen v pozvánce. V průběhu večera se pak

zaměřují jen na to dobré, čím se mohou prezentovat. Zároveň ale způsob projevu odlišnosti není zdaleka tak explicitní jako u Roma Pride. Ara Art v minimalistické podobě užívá známých vizuálních symbolů Romů (vlajka, oděv tanečnic). Důležitá pro událost je unifikovaná sváteční a seriózní estetika, která nevyjadřuje tolik skupinovou jinakost, jako spíše schopnost uspořádat společenskou událost na úrovni akcí pořádaných majoritou. Hrdost se zde projevuje méně abstraktněji než u Roma Pride a to představením konkrétních úspěšných Romů a Romek, které je možné uznávat. Zároveň pořadatelé hrdost staví jako uznání (z obou stran) za schopnost uspořádat důstojnou oslavu Romů.

Úroveň radikality či kritiky společnosti se pak projevuje i na spolupráci s majoritními institucemi, kdy se Konexe, kritizující stát a establishment jako držitele symbolické moci, opírá spíše o církve, případně o mezinárodní organizace, které mohou být jejich spojenci v boji proti vládnoucí skupině. Ara Art oproti tomu v establishmentu vidí také partnera pro prosazování požadavků rovnosti v majoritní společnosti, podporu státu vyhledává jak finančně, tak prostřednictvím účasti ministrů vlády na akci. Zároveň se ale v případě uchování romštiny a svébytné kultury opírá o více na státu autonomní instituce jako je Univerzita Karlova v Praze nebo Muzeum romské kultury.

Závěr

V této práci jsem se snažil na příkladu dvou organizací a jimi pořádaných akcí představit část současného (pro)romského hnutí - jaká témata si vybírá a jakým způsobem se snaží své cíle prosadit.

V textech odmítajících přístup k integraci Romů skrze jejich emancipaci jejich autoři a autorky většinou kritizují nejasně definovanou „partu intelektuálů a aktivistů“ a dekonstruují koncept romského národa, který se dle těchto autorů zdá v jakémkoli z případů nefunkční (např. Kovats 2004). V tomto textu jsem definoval (pro)romské hnutí ne skrze jeho etnický aspekt, ale skrze charakter jeho požadavků, jimiž je cesta k rovnoprávnosti a uznání Romů ve většinové společnosti. Tyto požadavky jsem zasadil do tematických okruhů každé z organizací ve třetí kapitole a v kapitole čtvrté jsem detailně charakter požadavků analyzoval skrze členskou kategorizační analýzu.

Ara Art a Konexe jsou skupinami, které vznikly před pár lety a navzdory odlišnému prostředí, ze kterého vycházejí, mají výrazné společné specifikum – výběr témat i způsob kladení požadavků má v rámci (pro)romského hnutí provokativní charakter. Art Art otevřela tabuizované téma LGBT u Romů a Konexe oživila radikálními protesty kauzu stále setrvávajícího vepřína v Letech u Písku, případně kritizuje stávající státní integrační politiku.

Organizace tedy navazují na tradiční témata (pro)romského hnutí, která oživují novými pohledy a novými přístupy, ale také přicházejí s tématy naprosto novými. V obou těchto polohách jsou inovativní i v repertoáru jednání, kdy se někdy snaží prosazovat své požadavky radikálnějšími typy protestu. Obě dvě organizace sice stojí na malém organizačním jádru, ale zároveň jsou charakteristické transakční kapacitou, kdy spolupracují na dílčích projektech s mnoha dalšími aktéry. Obě organizace také dokládají, že (pro)romské hnutí nelze definovat dle etnického klíče, protože transakční potenciál obou skupin etnické hranice dalece přesahuje.

Obě dvě tyto skupiny jednou ročně pořádají akce, které nemají pouze poukazovat na sociální nerovnosti ve společnosti, ale mají být především oslavou – pomocí bohatého

kulturního a zábavního programu představují pozitivní obraz romství. Avšak aby pořadatelé mohli ukázat takové romství, na které je možné být hrdý a kterého je možné si vážit, musí nejdříve reflektovat postavení Romů ve společnosti. Jak jsem předvedl pomocí kategorizační analýzy, konstrukce romství na akcích vychází právě z nerovného uspořádání společnosti, ze kterého se pořadatelé snaží vyvázat. Kategorie „my – Romové“, která stojí na nerovném vztahu s dominantní kategorií „oni – majorita“, vystupuje ze stigma a stereotypy, které jí jsou přisuzovány, odmítá. Tak může (pro)romské hnutí představit ty hodnoty či atributy romství, na kterých mu opravdu záleží.

Tyto události, Mezinárodní den Romů a pochod Roma Pride, jsou charakteristické svou dvousměrností. Směrem „dovnitř“ se organizace snaží posilovat kolektivní identitu důrazem na hrdost, se kterou společně Romové překonávají dlouhodobý útlak, jako je tomu u Konexe. Pocit sounáležitosti je také posilován prezentací pozitivních vzorů a důstojnou formou události, na což klade důraz Ara Art.

Směrem „ven“ skrze události promlouvají skupiny k široké společnosti. Konexe explicitně dává najevo, že chce, aby kategorie „Romové“ byla přijímána a respektována i s odlišnostmi, které s sebou nese. Ara Art se zase snaží rozporovat předsudky, které vůči Romům panují, představením konkrétních osobností, které jsou úspěšné, a je možné si jich vážit.

V úvodu jsem zmínil, jak moje spolužačka před několika lety zpochybňovala samotnou existenci (pro)romského hnutí. Myslím, že podrobný popis a analýza dvou skupin, které mají v zájmu kolektivní emancipaci Romů, existenci (pro)romského hnutí úspěšně dokládá a zároveň poukazuje na jeho různorodost.

Seznam pramenů a literatury

Literatura

ASSMAN, J. 2001. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor.

CÍSAŘ, O., NAVRÁTIL, J., VVRÁBLÍKOVÁ, K. 2011 Staří, noví, radikální: politický aktivismus v České republice očima teorie sociálních hnutí. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 47 (1): 137-167.

LHOTKA, P., SCHUSTER, M., ZÁVODSKÁ, M. (eds.). 2009. *Svaz Cikánů-Romů 1969-1973: doprovodná publikace k výstavě Muzea romské kultury "Svaz Cikánů-Romů (1969-1973) - z historie první romské organizace v českých zemích"*. Brno: Muzeum romské kultury.

GAC. 2006. Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působící v této oblasti. Praha: GAC. [navštíveno 2016-20-06] Dostupné z: http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_a_AK_CJ.pdf?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf.

GOFFMAN, E. (1963) 2003. *Stigma*. Praha: Sociologické nakladatelství.

HORVÁTHOVÁ, J. 2015. Fenomén Polansky. *Romano džaniben*, (1): 87-104.

KAŠPAROVÁ, I. 2014. *Politika romství – romská politika*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

KLÍMOVÁ, I. 2002. Romani Political Representation in Central Europe. An Historical Survey". *Romani Studies* 12 (2): 103-47.

KRÁLKOVÁ, A. 2011. *Vybrané romské politické aktivity v České republice od roku 1993 – Se zaměřením na dění let devadesátých*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav jižní a centrální Asie.

KOUBEK, M. 2013. *Zápas o uvozovky: interpretační rámce a repertoár jednání pro-romského hnutí v letech 1989-2007*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.

KOVATS, M. 2004. Politika romské identity: mezi nacionalismem a chudobou. In: Jakoubek, M., Hirt, T. (eds.). *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 72-100.

- KRČÍK, J. 2002. *Romské politické hnutí v České republice v letech 1989 – 1992*, Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav jižní a centrální Asie.
- KREISSLOVÁ, S. 2013. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců: Na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- NOVÁK, K. A. 2004. Romové, nacionalismus a rozvojové programy. In: Jakoubek, M., Hirt, T. (eds.). *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 134-154.
- PAŘÍZKOVÁ, J. 2008. Bývalý internační tábor pro Romy v Letech u Písku a jeho poválečná historie. *Romano džaniben* (1): 98-118.
- PAVELČÍKOVÁ, N. 2009. Problém vytváření romských elit v českých zemích – historie, současné možnosti a meze jejich veřejných aktivit. In: BITTNEROVÁ, D. a MORAVCOVÁ, M. (eds.). *Etnické komunity: elity - instituce - stát*. Praha: FHS UK, s. 53-56.
- PEČÍNKA, P.. 2009. *Romské strany a politici v Evropě*. Brno: Doplněk.
- POLANSKY, P. 2014. *Tábor smrti Lety. Vyšetřování začíná 1992-1995*. Antifašistická akce, Československá anarchistická federace a Institut kritických studií
- SVAČINOVÁ, I. 2014. Co to znamená být beatnickým buddhistou? Buddhismus jako členský kategorizační prostředek při vymezování skupinové identity beatníků. *Religio: revue pro religionistiku* 22 (2): 151-178.
- SZALÓ, C., HAMAR, E. 2005. Vytváření etnokulturních identit a jejich sociální inkluze. *Sociální studia* (1): 67-82.
- ŠMÍDOVÁ, O. 2008. Jak se dělají sociální nerovnosti diskurzivně. In: ŠAFR, J. (ed.) *Sociální distance, interakce, relace a kategorizace: alternativní teoretické perspektivy studia sociální stratifikace*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, s. 99-122.
- VERMEERSCH, P. 2003. Ethnic minority identity and movement politics: The case of the Roma in Czech Republic and Slovakia. *Ethnic and racial studies* 26 (5): 879-901.
- VOHRYZEK, J. 1998. Postavení Cikánů Romů v ČSSR. Dokument Charty 77 – 1. část. *Romano džaniben*, (4): 13-15.

Elektronické prameny

Konexe bude usilovat o aktivizaci romských komunit a zasazovat se při obraně jejich práv. *Romea.cz*. [online]. 23.5.2012 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/tiskove-zpravy/konexe-bude-usilovat-o-aktivizaci-romskych-komunit-a-zasazovat-se-pri-obrane-jejich-prav>

Krupka: Demontrace proti vyhlášce nebude, město umístí na sídliště lavičky a dětské hřiště. *Romea.cz*. [online]. 21.8.2012 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/krupka-demontrace-proti-vyhlasce-nebude-mesto-umisti-na-sidliste-lavicky-a-detske-hriste>

Iniciativy Nenávist není řešení a Konexe podpoří ústecké Romy proti extremistům. *Romea.cz*. [online]. 4.10.2012 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/iniciativy-nenavist-neni-reseni-a-konexe-podpori-ustecke-romy-proti-extremistum>

Konexe: Kam až může zajít série protiromských pochodů na Severu Čech?.

Romea.cz. [online]. 17.6.2013 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/tiskove-zpravy/konexe-kam-az-muze-zajit-serie-protiromskych-pochodu-na-severu-cech>

V Českých Budějovicích kromě protiromského shromáždění proběhne i Čikhatar Het II . *Romea.cz*. [online]. 28.6.2013 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/v-ceskych-budejovicich-krome-protiromskeho-shromazdeni-probehne-i-cikhatar-het-z-bahna-ven-ii>

Po zimní přestávce vyrazejí neonacisté opět do ulic. Sejdou se v Příbrami, Karlových Varech a Ostravě. *Romea.cz*. [online]. 14.2.2014 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/po-zimni-prestavce-vyrazejí-neonaciste-opet-do-ulic-sejdou-se-v-pribrami-karlovych-varech-a-ostrave>

Neonacisté se na 1. máje sejdou v Ústí nad Labem. Iniciativy chtějí chránit obyvatele ghett. *Romea.cz*. [online]. 19.4.2014 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/kalendar-akci/neonaciste-se-na-1-maje-sejdou-v-usti-nad-labem-iniciativy-chteji-chranit-obyvatele-ghett>

On-line: V Děčíně se sešlo asi 200 lidí na protiromské demonstraci, Romové se shromáždili před ubytovnou v Zelené ulici. *Romea.cz*. [online]. 13.8.2014 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/on-line-v-decine-je-protiromska-demontrace-porada-ji-podvodnik-kohout>

On-line: Romové v Ostravě demonstrovali proti rasismu. Neonacisté, kterých přijelo jen pár, se snažili provokovat. *Romea.cz*. [online]. 6.12.2014 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/on-line-v-ostrave-dnes-budou-demonstrovat-romove-proti-rasismu-neonaciste-chystaji-protiakci>

Síť ERGO se distancuje od zbourání části zdi na Slovensku. *Romea.cz*. [online]. 21.9.2014 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/zahranicni/sit-ergo-se-distancuje-od-boreni-zdi-na-slovensku>

Renata Berkyová ke zbourané zdi na Slovensku: Jaké principy ctíme?. *Romea.cz*. [online]. 18.9.2014 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/publicistika/komentare/renata-berkyova-ke-zbourane-zdi-na-slovensku-jake-principy-ctime>

Košice: Aktivisté zbourali část segregáční zdi na Luníku VIII, bez ohledu na názor Romů. *Romea.cz*. [online]. 15.9.2014 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/zahranicni/kosice-aktiviste-zbourali-segregacni-zed-na-luniku-viii-bez-ohledu-na-nazor-romu>

Předlice: Lidé vystěhovaní z nebezpečného domu skončili v tělocvičně. Ubytovna je nevyhovující. *Romea.cz*. [online]. 5.11.2012 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/predlice-lide-vystehovani-z-nebezpecneho-domu-skoncili-v-telocvicne-ubytovna-je-nevyhovujici>

Reportáž z Ústí: Jak se zachází s těmi nejchudšími? Vrazí se na ubytovnu, ať platí ještě víc. *Romea.cz*. [online]. 3.12.2012 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/reportaz-z-usti-jak-se-zachazi-s-nejchudsimi-vrazi-se-na-ubytovnu-at-plati-jeste-vic>

Saša Uhlová: Budeme číhat ve tmě. *Romea.cz*. [online]. 7.2.2013 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/sasa-uhlova-budeme-ci-hat-ve-tme>

Miroslav Brož: Každé české romské gheto má kamerový systém, ale žádné z nich nemá dětské hřiště. *Romea.cz*. [online]. 15.5.2013 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/miroslav-broz-kazde-ceske-romske-gheto-ma-kamerovy-system-ale-zadne-z-nich-nema-detske-hriste>

Aktivisté blokují vepřín v Letech, kde stával tábor pro Romy. *Romea.cz*. [online]. 13.5.2013 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/aktiviste-blokuji-veprin-v-letech-kde-staval-tabor-pro-romy-na-miste-je-policie>

Témata Roma Pride 2015: Odstraňte prasečák v Letech a Romové vítají uprchlíky. *Romea.cz*. [online]. 2.10.2013 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/kalendar-akci/temata-roma-pride-2015-odstrante-prasecak-v-letech-a-romove-vitaji-uprchliky>

Vítkov se připravuje na shromáždění neonacistů. Naplánované jsou i akce jejich odpůrců. *Romea.cz*. [online]. 2.8.2013 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/vitkov-se-pripravuje-na-shromazdeni-neonacistu-naplanovane-jsou-i-akce-jejich-odpurcu>

Roma Pride 2012: Kdo neskáče, není Rom, znělo centrem Prahy. *Romea.cz*. [online]. 7.10.2012 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/roma-pride-2012-kdo-neskace-neni-rom-znelo-centrem-prahy>

Průvod romské hrdosti Roma Pride 2013 prošel Prahou. *Romea.cz*. [online]. 6.10.2013 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/pruvod-romske-hrdosti-roma-pride-2013-prosel-prahou>

Guli daj – romské divadelní představení. *Romea.cz*. [online]. 17.7.2012 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/kultura/guli-daj-romske-divadelni-predstaveni>

Mezinárodní den Romů 2015: Přehled akcí. *Romea.cz*. [online]. 5.4.2015 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/kalendar-akci/mezinarodni-den-romu-2015-prehled-oslav>

Dnes v Praze pokračuje unikátní akce Roma Big Top aneb Romský stan míří do Prahy. *Romea.cz*. [online]. 30.8.2013 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/kalendar-akci/unikatni-akce-roma-big-top-aneb-romsky-stan-miri-do-prahy>

Nový Bor v září přivítá unikátní dvoudenní akci Romský stan. *Romea.cz*. [online]. 21.8.2014 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/novy-bor-v-zari-privita-unikatni-dvoudenni-akci-romsky-stan>

Divadlo jako zkouška, jak vítězit nad rasismem a šikanou. *Romea.cz*. [online].

23.4.2014 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/kultura/divadlo-jako-zkouska-jak-vitezit-nad-rasismem-a-sikanou>

Neviditelní Romové budou k vidění v nové galerii Phundrado vudar. *Romea.cz*. [online]. 27.4.2016 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/neviditelni-romove-budou-k-videni-v-nove-galerii-phundrado-vudar>

Romský večer v rámci festivalu Prague Pride již tento pátek. *Romea.cz*. [online].

13.8.2014 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/kalendar-akci/romsky-vecer-v-ramci-festivalu-prague-pride-jiz-tento-patek>

Romské sdružení ARA ART získalo cenu za workshop podporující LGBT komunitu. *Romea.cz*. [online]. 18.5.2014 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/romske-sdruzeni-ara-art-ziskalo-cenu-za-workshop-podporujici-lgbt-komunitu>

Jedenáct organizací vyzvalo Památník Terežín, aby byla během tradiční tryzny vyvěšena i romská a duhová vlajka. *Romea.cz*. [online]. 27.4.2014 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/deset-organizaci-vyzvalo-pamatnik-terezin-aby-behem-tradicni-tryzny-byla-vyvesena-i-romska-a-duhova-vlajka>

Romští černí panteři: Guerillová akce v pražském supermarketu. *Romea.cz*. [online]. 31.3.2015 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/kultura/romsti-cerni-panteri-guerillova-akce-v-prazskem-supermarketu>

Šabatová: Vyhlášky, které zakazují sezení mimo lavičky jsou protiústavní. *Romea.cz*. [online]. 31.1.2016 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/sabatova-vyhlasky-ktere-zakazuji-sezeni-mimo-lavicky-jsou-protiustavni>

Mezinárodní den Romů dostává jiný rozměr. *Romea.cz*. [online]. 22.4.2007 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravy/mezinarodni-den-romu-dostava-jiny-rozmer>

Dženo vyzvalo Romy, aby svůj den oslavili ne tancem, ale protesty. *Romea.cz*. [online]. 22.2.2008 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravy/dzeno-vyzvalo-romy-aby-svuj-den-oslavili-ne-tancem-ale-protesty>

Romští studenti vzdali čest svým vzorům: Kořeny máme od toho, abychom mohli růst. *Romea.cz*. [online]. 8.4.2015 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/romsti-studenti-vzdavaji-cest-svym-vzorom-koreny-mame-od-toho-abychom-mohli-rust>

ZÁZNAM: Oslavy Mezinárodního dne Romů v pražském klubu LaFabrika. *Romea.cz*. [online]. 8.4.2016 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/primy-prenos-oslavy-mezinarodniho-dne-romu-v-prazskem-klubu-lafabrika>

Czech Republic: NGO campaign draws attention to anti-Romani prejudice. *Romea.cz*. [online]. 2.4.2016 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-republic-ngo-campaign-draws-attention-to-anti-romani-prejudice>

V Krupce se opět za asistence policie naparovali neonacisté. *Deník Referendum*. [online]. 9.4.2011 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/9995-v-krupce-se-opet-za-asistence-policie-naparovali-neonaciste>

Prohlášení Federace grassrootových organizací. *Deník Referendum*. [online]. 21.5.2014 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/18036-prohlaseni-federace-grassrootovych-organizaci>

Otevřený dopis organizaci Člověk v tísni k situaci v Předlickém ghettu. *Deník Referendum*. [online]. 6.11.2012 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/14289-otevreny-dopis-organizaci-clovek-v-tisni-k-situaci-v-predlickem-ghettu>

Roma Pride 2014. *Deník Referendum*. [online]. 23.09.2014 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/18815-roma-pride-2014>

Extremisté odjeli z Krupky, napadli je Romové i anarchisté. *iDNES.cz*. [online]. 25.4.2009 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/extremiste-odjeli-z-krupky-napadli-je-romove-i-anarchiste-p32/domaci.aspx?c=A090425_143935_domaci_js

Aktivisté sehnali lidem z ústecké ubytovny byty, zbývá zaplatit kauci. *iDNES.cz*. [online]. 4.2.2013 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/ubytovna-v-krasnem-brezne-v-usti-nad-labem-fia-/domaci.aspx?c=A130204_1885196_usti-zpravy_alh

Color blindness (race) in the United States. *Wikipedia*. [online]. 6.8.2016 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/Color_blindness_\(race\)_in_the_United_States](https://en.wikipedia.org/wiki/Color_blindness_(race)_in_the_United_States)

Roma Café na MDR v Praze. *Facebook*. [online]. 8.4.2014 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/events/1482459235316098/>

„Cikáni do plynu?“ Argumenty proti anticiganismu. *Antifa.cz*. [online]. 24.12.2012 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.antifa.cz/content/cikani-do-plynu-argumenty-proti-anticiganismu>

12.3.2011 Nový Bydžov: Blokáda neonacistického pochodu. *Antifa.cz*. [online]. 2.3.2011 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.antifa.cz/content/1232011-novy-bydzov-blokada-neonacistickeho-pochodu>

Roma, racism, Europe : “Dosta !”, and Roma Pride. *EGAM* . [online]. 2.9.2011 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.egam.eu/appel-a-une-pride-europeenne-pour-les-roms-le-1er-octobre/>

“For the Dignity of Roma People in Europe: Roma Pride !”. *EGAM* . [online]. 28.8.2012 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.egam.eu/for-the-dignity-of-roma-people-in-europe-roma-pride/>

Roma LGBT. *Ara Art*. [online]. nedatováno [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.araart.cz/#!/roma-lgbt/fqm0r>

Divadelní skupina Ara Art připravila hru Guli Daj / Sladká matka . *Český rozhlas: O Roma vakeren*. [online]. 6.4.2013 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/25704#4>

Mezinárodní den Romů v Novém Jičíně nabídne průvod městem, hudbu i výstavu. *Český rozhlas: O Roma vakeren*. [online]. 1.4.2014 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/en/article/26401>

Poradna. *Ara Art*. [online]. Nedatováno [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.araart.cz/#!/poradna/rl2pp>

Barvalipe: Roma Leadership Program 2015. *Slovo 21*. [online]. 2.6.2012 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <http://www.slovo21.cz/index.php/extensions/barvalipe-roma-leadership-program-2015>

S muslimy i Romy společně. *Christnet.cz*. [online]. 26.3.2015 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: http://www.christnet.cz/clanky/5490/s_muslimy_i_romy_spolecne.url

Rozálie Kohoutová. Roma Boys. *vimeo.com*. [online]. Nedat [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <https://vimeo.com/25854654>

Ara Art z.s. . Mezinárodní den Romů 2016 – živé vysílání. *youtube.com*. [online]. 8.4.2016 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=R0QNsMxB9pc>

Romea.cz. Roma Pride 2012: Prahou prošel průvod romské hrdosti. *youtube.com*. [online]. 8.10.2012 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=g2TFFF2r2jI>

Romea.cz. Roma Pride 2014: V Praze se sešli Romové k Pochodu hrdosti. Zahráli jim Terne čhave. *youtube.com*. [online]. 4.10.2014 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=gLV3yAIPivs>

Tereza Reichová. Kruh – portrét demonstrace . *youtube.com*. [online]. 6.7.2012 [cit. 2016-08-01]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=j06pjsPA5No>

Rozhovory

Rozhovor s Miroslavem Brožem, srpen 2016, soukromý archiv

Rozhovor s Davidem Tišerem, duben 2015, soukromý archiv

Přílohy



Příloha č. 1 - Mezinárodní den Romů pořádaný organizací Ara Art. 8.4.2016



Příloha č. 2 – plakát k Mezinárodnímu dni Romů pořádaný organizací Ara Art. 8.4.2016



Příloha č. 3 – Tanečnice a tanečníci na Dni Romů 8.4.2016. Pořádá Ara Art



Příloha č. 4 – Předávání cen úspěšným mladým Romům a Romkám. Mezinárodní den Romů 8.4.2016



Příloha č. 5 – Alegorický vůz skupiny Ara Art na Prague pride 2016, pochodu za práva sexuálních menšin.



Příloha č. 6 – Divadlo utlačovaných. Pořádá Ara Art.



Příloha č. 7 – Pochod Roma Pride, Praha 6.10.2013. Pořádá sdružení Konexe

10.00	Romská herna / klub K4 [Celetná 20] výroba transparentů, hry pro děti výstava fotografií: Jan Rozemberg
10H	Info-petiční stánek / Staroměstské nám. prezentace Muzea Romské Kultury
13.00	POCHOD ROMSKÉ HRDOSTI NA HRAD start: Staroměstské nám.
15.30	Hip - hop: "Řeknu, co chci!" workshop s De La Negra / K4
16.30	Romský aktivismus během protiromských pochodů workshop / kostel U Salvátora [Salvátorská 2]
18.00	Společná večeře / kostel U Salvátora
19.30	Bohoslužba / Sv. Martin ve zdi
21.00	Koncert Le Čhavendar / K4 předskokani: De La Negra DJ's, filmy, vudeoklipy

ROMA PRIDE / PROGRAM / 6_10_2013 / PRAHA

Příloha č. 8 – Plakát k Roma Pride 2013. Pořádá sdružení Konexe



Příloha č. 9 - Tanečnice s pestrobarevným oblečením charakteristickým pro oslavy Romů. Pochod Roma Pride 2012. Pořádá sdružení Konexe



Příloha č. 10 – Pochod Roma Pride 2014. pořádá sdružení Konexe.



Příloha č. 11 - Setkání sdružení Konexe a mezinárodní sítě EGAM u vepřina stále setrvávajícího na místě bývalého koncentračního tábora pro Romy.



Příloha č. 12 – Jozef Miker ze sdružení Konexe s rapovou skupinou De la Negra. Krupka